

Komparacija knjige i filma "Atlas oblaka"

Gašparović, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:859976>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-07-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Andrea Gašparović

Komparacija knjige i filma *Atlas oblaka*

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Andrea Gašparović
Matični broj: 0195024167

Komparacija knjige i filma *Atlas oblaka*

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Engleski jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Sanjin Sorel

Rijeka, 13. rujna 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova „Komparacija knjige i filma *Atlas oblaka*“ izradio/la samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Sanjina Sorela.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Andrea Gašparović

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. UMJETNIČKA KRITIKA	2
3. KNJIŽEVNI DISKURS	3
4. FILMSKI DISKURS	8
5. ROMAN <i>ATLAS OBLAKA</i> – DAVID MITCHELL	12
6. FILM <i>ATLAS OBLAKA</i> – BRAĆA WACHOWSKI I TOM TYKWER	15
7. KOMPARACIJA KNJIGE I FILMA <i>ATLAS OBLAKA</i>	17
8. ZAKLJUČAK	23
9. POPIS LITERATURE I GRAĐE	24
10. FILMOGRAFIJA	26
11. PRILOZI.....	27
a) Izvještaj nakon razgovora Aleksandra Hemona i Davida Mitchella u sklopu festivala knjiga Bookstan u Sarajevu (A. Gašparović)	27
b) Književna kritika romana <i>Atlas oblaka</i> na internetskim stranicama Bookstan-a (A. Bajrović).....	29
c) Recenzija romana <i>Atlas oblaka</i> na internetskoj stranici „Moderna vremena“ (D. Jurak)....	32
d) Kritika knjige <i>Atlas oblaka</i> na internetskim stranicama „Najbolje knjige“ (T. Tolić)	34
e) Kritika filma <i>Atlas oblaka</i> na internetskim stranicama fak.hr (K. Suton).....	38
f) Recenzija filma <i>Atlas oblaka</i> na internetskim stranicama inverzija.net (D. Horak)	42
g) Recenzija filma <i>Atlas oblaka</i> na internetskim stranicama Gradske knjižnice Rijeka (T. Crnko).....	45
h) Recenzija filma <i>Atlas oblaka</i> na internetskim stranicama Večernjeg lista (N. N.).....	48
12. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI (na hrvatskom jeziku).....	50
13. NASLOV I KLJUČNE RIJEČI (na engleskom jeziku)	51

1. UVOD

Ovaj rad bavi se komparacijom, analizom i interpretacijom knjige i filma *Atlas oblaka*. Roman je djelo britanskoga autora Davida Mitchella, izdan 2004. godine, dok je filmska adaptacija djelo čak troje redatelja, braće Lane (Larrya) i Andya (Lily) Wachowski te Toma Tykwera, izašlo 2012. godine. Ideja i želja za pisanjem o navedenome proizašla je nakon pogledanog filma, koji je ostavio izuzetno snažan dojam na mene kao gledatelja te činjenice da sam tijekom radionice pisanja novinarskih književnih kritika u sklopu festivala knjiga Bookstan u Sarajevu, čija sam bila stipendistica, imala priliku upoznati i razgovarati sa samim autorom knjige, Davidom Mitchellom. Razgovor u sklopu festivala vodio je Aleksandar Hemon, a kao jedan od zadataka imala sam za napisati i izvještaj o tome razgovoru, koji stavljam u prilog radu i kojega ću, s vremena na vrijeme koristiti i citirati.

Na početku svoga rada osvrnula sam se na kritiku, kako umjetničku, ali isto tako i strogo književnu, odnosno filmsku te generalno književni i filmski diskurs jer treba znati koje pojmove koristimo, kako u jednoj, tako i u drugoj umjetnosti. Nakon toga, u glavnome dijelu rada, pozabavit ću se knjigom *Atlas oblaka*, navest ću nekoliko primjera kritike knjige, ali i kratku biografiju samoga pisca koji je na osebujan način prikazao današnje vrijeme kroz šest različitih priča i žanrova te je 2007. godine proglašen za jednog od 100 najutjecajnijih ljudi u svijetu prema izboru časopisa *Times*. Nakon toga, isto tako ćemo se posvetiti filmu uz nešto više primjera filmske kritike te dvije kratke biografije i opusa redatelja. Na koncu je dana iscrpna analiza i komparacija knjige i filma te svih njihovih sličnosti i razlika. Tako knjigu i film tumačimo kroz različite perspektive, od isključivo knjiženih i filmskih tehnika, preko žanrovskih, ali i socioloških i političkih gledišta, pa sve do tematskih i idejnih. Za kraj je priča djela kontekstualizirana u vrijeme i prostor zbivanja te sagledana u kontekstu društveno-političke i povijesne situacije u kojoj se trenutačno nalazimo, spomenute su bitne činjenice vezane uz autora i redatelje, ali i glumce te je dan vlastiti osvrt i kratak zaključak.

2. UMJETNIČKA KRITIKA

Kritika kao leksem dolazi iz francuskoga jezika (fran. critique), dok je izvorno iz starogrčkoga (str. grč. kritikē – razmotriti, razlikovati)¹. Kritika označava umijeće nečije procjene, davanje osobnoga suda i ocjene ili pak kritika, kao takva, nešto stavlja u pitanje. Kritika, poglavito umjetnička, najčešće je vezana za različite oblike tiskanih medija, no širom upotrebom interneta, sve češće je možemo naći i u digitalnim oblicima. Generalno možemo reći da je kritika novinski tekst u kojem se izriče vrijednosni (najčešće subjektivni) sud². U svakodnevnome govoru pod pojmom kritike često smatramo nečije ukazivanje na pogrešku s ciljem poboljšanja ili pak loše upravljanje s pozivom na promjenu.

Umjetnička kritika, kao i sve umjetnosti, može se primijeniti na svaku posebno, pa tako možemo naći književne, filmske, kazališne, glazbene kritike, ali i kritičare, odnosno ljude koji ih pišu. Neki od njih su i profesionalni kritičari, drugi pak amaterski, no kako god bilo, kritika je često od presudne važnosti kada želimo posegnuti za nekom knjigom ili poslušati neki glazbeni album, otići u kazalište ili kino, a da prethodno nismo bili u kontaktu s tim umjetničkim djelom. Naime, kritika može biti toliko pozitivna, a s druge strane, i toliko negativna da nam utječe na vlastiti sud i mogućnost izbora. Zato kritike uvijek treba uzimati *cum grano salis* te stvoriti svoje vlastito i nepristrano mišljenje.

¹ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kritika> (4.9.2018.)

² <http://www.regionalexpress.hr/site/more/predavanje-umjetnika-kritika-ili-pii-kao-to-misli> (4.9.2018.)

3. KNJIŽEVNI DISKURS³

Književnost kao umjetnost dijelimo na tri osnovna roda, a to su epika, lirika i dramatika, odnosno proza, poezija i drama. Svaki od navedenih ima svoje opće karakteristike i specifičnosti po kojima se razlikuje od drugoga roda, a ponovo mu je dovoljno sličan da se zajedno svrstavaju pod književnu umjetnost.

S obzirom na to da se ovaj rad temelji na analizi jednoga romana, odnosno djela koje spada u epiku, tj. prozu, u ovome poglavlju više ću se posvetiti književnome diskursu proze i romana, dok ću pri kraju spomenuti liriku i dramu, ali i stilistiku, odnosno pravce bavljenja književnosti.

Dakle, epiku kao rod možemo jednostavno definirati kao djela koja su sačinjena od dužih sastavaka u kojima se opširno pripovijeda o djelima važnih osoba i presudnim događajima iz povijesti i mitologije. Ep, kroz povijest, govori u ime zajednice unutar koje se izvodi ili za koju se izvodi, a obraća se svim članovima neke društvene skupine, plemena ili nacije te se pretpostavlja da pripovjedač epa dijeli istu povijesnu sudbinu sa svojim čitateljima. Nadalje, ep pripovijeda o temama koje su važne za cijelu zajednicu, a one se mogu vezivati za opstanak zajednice ili borbe unutar plemena, mogu prikazivati opći sukob, širenje ili osvajanje carstva. Pa tako tema epa može biti i borba za ljudsku dušu, njezino spasenje, širenje prave vjere i sl., dok je bitna tema koju obrađuje ep osnivanje država ili naroda.

Obilježja epa su narativnost (pripovijedanje), opširnost izlaganja te iscrpnost. Tako čitatelji temu o kojoj se pripovijeda shvaćaju kao nešto što se zaista dogodilo jer je izvještavanje o događaju pri kojem se izbjegavaju komentari zbivanja, a u samome se epu javlja veliki broj likova i radnji, prepreka i zadataka koje likovi i junaci moraju riješiti što doprinosi epizodičnosti kompozicije, dok je putovanje karakterističan motiv na kojem se javljaju prepreke. Na koncu, važna karakteristika epa jest da se sve što se uvodi u radnju mora do kraja objasniti i pripovijedanje mora biti eksplicitno, dok epski pripovjedač izbjegava aluzije.

Franz Stanzel u svojoj *Teoriji pripovijedanja* ističe posredovanost, odnosno on razlikuje način prenošenja poruke, koji može biti u vidu pripovijedanja kao izvještaja, ili pak

³ predavanja s kolegija *Uvod u znanost o književnosti* koju je u zimskome semestru ak. god. 2013./2014. držao izv. prof. dr. sc. Aleksandar Mijatović na jednopredmetnome studiju Hrvatskoga jezika i književnosti pri Filozofskome fakultetu u Rijeci

scenski prikaz, te nositelja prenošenja poruke, dakle, razlikuje pripovjedača i lika u djelu. Kombinacija pripovjedača i lika dovodi nas do tzv. pripovjedačke situacije, a Stanzel ih razlikuje tri. To su autorska pripovjedačka situacija, pripovjedačka situacija u prvome licu i personalna pripovjedačka situacija.

Za prvu (autorska pripovjedačka situacija) karakteristična je prisutnost jednog pripovjedača koji stoji izvan svijeta o kojem pripovijeda. On je posrednik između fikcionalnog svijeta i svijeta čitatelja te se približava pripovijedanju izvještaja. Nadalje, on je glas koji komentira svoje djelo, ali se može pretvoriti i u posrednika koji čitatelja navodi na krivi put – tada je riječ o nepouzdanom pripovjedaču. Pripovjedač također može imati ulogu kroničara koji prikazuje neku povijesnu istinu, ulogu sveznajućeg pripovjedača koji u potpunosti poznaje tijek zbivanja.

Pripovjedačka situacija u prvome licu je zapravo „ja koje pripovijeda“. Takav način izlaganja dijelimo na „pripovjedačko ja“ i „doživljajno ja“. U prvome se načinu izlaganja „pripovjedačko ja“ očituje kao grešnik, pokajnik ili lualica koji je stekao neku odgovornost ili položaj i tu se „pripovjedačko ja“ prisjeća svoje grešne prošlosti i uspostavlja odnos prema „doživljajnom ja“. Time se nastoji distancirati od „doživljajnog ja“, odnosno od svoje problematične prošlosti. „Doživljajno ja“ je pak nešto što je pripovjedač doživio i svojevrsan je predmet sjećanja. Pripovjedač u pripovjedačkoj situaciji u prvom licu sam je doživio događaj o kojem pripovijeda, bilo kao svoj vlastiti ili je bio sudionik ili promatrač tog zbivanja. On je ujedno i lik koji se nalazi u svijetu o kojem pripovijeda.

Na koncu, personalna pripovjedačka situacija je onda kada pripovjedač zna koliko i likovi ili manje od njih, a karakteristična je za moderan roman (npr. romani kakave pišu Dostojevski, Joyce, Flaubert i dr.). U njoj se pripovjedač ne upliće u priču, neprimjetan je, povlači se iza likova, a čitatelj nije svjestan njegove prisutnosti, pa to stvara iluziju kao da je na pozornici zbivanja ili kao da prikazani svijet promatra očima nekog od likova. Naime, lik ne pripovijeda samostalno, već se događaji reflektiraju u njegovoj svijesti. Zato dominira scenski prikaz, a ova situacija stvara iluziju neposrednosti zbivanja. Kao uzor se uzima dramsko prikazivanje u kojem likovi neposredno iznose radnju i ne čuje se glas pripovjedača, kao da se događaji sami od sebe definiraju (npr. roman *Zločin i kazna*). U ovoj situaciji iščezava autorski pripovjedač koji sa sveznajućeg položaja vodi i komentira zbivanja te ona time teži stvoriti dojam kao da se zbivanja pripovijedaju s nekog neutralnog gledišta.

U *Teoriji pripovijedanja* susrećemo se i s konstitutivnim dijelovima pripovjedačke situacije, a to su lice, perspektiva i način (reflektor / pripovjedač). Lice se definira kroz

opreku identitet – neidentitet (kada pripovjedač pripada svijetu o kojem pripovijeda, tj. položaj likova i pripovjedača je identičan ili pak kada se pripovjedač nalazi izvan svijeta o kojem pripovijeda), perspektiva usmjerava čitateljevu pozornost na način na koji se opaža čitateljev svijet, a to opažanje ovisi je li točka gledišta smještena unutar ili izvan priče. Kada je ona unutarnja, točka gledišta smještena je unutar priče, dok je nositelj perspektive jedan od likova u priči. S druge strane, vanjska je ona u kojoj je točka gledišta smještena u pripovjedača koji je izvan priče. I na koncu, način razlikuje reflektora i pripovjedača. Potonji donosi pripovijedanje kao prenošenje određenih događaja. U njima pripovjedač posreduje događaje, a čitatelj ima dojam da mu pripovjedač prenosi (posreduje) događaje unutar priče. Reflektor pak daje događaje koji su predstavljeni posredstvom svijesti lika i oni se prelamaju unutar svijesti lika.

Kada govorimo o književnim djelima, poglavito onima koji spadaju u epiku, važno je razlikovati priču i diskurs, kao i glas i način. Priča se odnosi na pripovijedane događaje, apstrahirane iz njihova poretka u tekstu koji su poredani u kronološkom i logičkom rasporedu, dok se diskurs odnosi na remećenje kronološkog rasporeda događaja. Genette u svojim razmatranjima razlikuje glas i način. Glas je, za njega, onaj tko govori u pripovjednom tekstu (lik ili pripovjedač), a način je tko vidi u pripovjednom tekstu (lik ili pripovjedač). Osnovne kategorije glasa su lice, vrijeme pripovijedanja te pripovjedna razina, a načina fokalizacija, koja može biti nulta ili unutarnja, te fiksna, promjenjiva i višestruka, ili pak vanjska.

Od književnih rodova, tu su još lirika i drama. „Poezijom se u svagdašnjem govoru nazivaju književna djela u stihovima. U najširem smislu takvo shvaćanje i nije pogrešno, ali ga zacijelo valja točnije objasniti, upotpuniti i djelomično ispraviti s obzirom na nesporazume koje može izazvati odveć usko shvaćanje stiha ili poistovjećivanje stihova i poezije. (...)”

Zbog kratkoće i sažetosti izraza lirska je pjesma naizgled veoma jednostavna. U njoj se obično tek u nekoliko rečenica iznosi neki doživljaj, neki pejzaž, predmeti ili osoba, ili se pak izražava neka misao. Jednostavnost uspjele lirike, međutim, rezultat je složene strukture, takve strukture u kojoj čitav niz elemenata nerazdvojno sudjeluje u istoj svrsi: ostvarenju posebnog dojma. (...)”

Budući da liriku možemo shvatiti kao grupu kratkih stihovanih vrsta, u razvrstavanju lirskih pjesama često se uzima u obzir vrsta stiha odnosno raspored stiha i strofa, te tzv. stalni oblici (...), označavaju često i lirske vrste. S druge strane, postoje pokušaji da se lirika razvrsta prema tematici ili prema nekim općim načelima klasifikacije književnosti, te prema stavovima koje pjesnik zauzima u odnosu na svrhu vlastite poezije. Prema uobičajenim

temama lirika se tako ponekad dijeli na ljubavnu, rodoljubnu, religioznu, pejzažnu i socijalnu liriku. (...)

Također i podjela lirike na usmenu i pismenu npr., te na didaktičku, satiričnu i pravu liriku ne pridonosi mnogo razumijevanju lirike, jer takva načela podjele ne izražavaju ništa što bi odgovaralo upravo lirici. I često navođena podjela lirike na refleksivnu (misaonu) i emotivnu (osjećajnu) teško se može primijeniti u analizi lirike i u njenoj klasifikaciji, iako ona ipak upozorava kako je lirska poezija upravljena prema izražavanju ljudske unutrašnjosti, a misao i osjećaj čine dvije osnovne manifestacije osobnog iskustva.⁴

Dramski književni rod je zapravo neposredno prikazivanje teksta pred publikom, a sama drama jeste pjesničko-scenska struktura sastavljena od 3 dijela – teksta, glumaca i publike. Ako drami pristupamo formalno-analitički, tada imamo klasičnu razdiobu uvod (ekspozicija) – razvoj (gradacija) – vrhunac (klimaks) – pad (obrat) – katastrofa, dok sadržajno-sintetički pristup postavlja pitanje što je predmet oblikovanja drame te se izdvaja nekoliko elemenata, kao što su slika svijeta, poredak vrijednosti i sudbina čovjeka. Gledajući kroz povijest, drama se razvijala iz magijskih obreda, rituala te proizlazi iz različitih formi prizivanja magičnih sila plesom ili pantomimom, a u početku nije bilo jasne granice između prostora za igru i prostora za publiku, što se danas, u postmodernizmu ponovo javlja, odnosno dolazi do tzv. „rušenja četvrtoga zida“.

Kada govorimo o bilo kojoj vrsti umjetničke kritike, trebalo bi spomenuti i deskriptivnu stilistiku, odnosno stilistiku izraza. To je, naime, znanost koja se vezuje za lingvistiku, a proučava odnose između jezičnih izraza i mišljenja. Ona, zapravo, upućuje na razliku i/ili odnos stilističke vrijednosti i stilske izražajnosti te nam pokazuje da je moguća minimalna stilska izražajnost, a maksimalna stilistička vrijednost, pa tako strukture bez izražajne vrijednosti mogu imati visoku stilističku vrijednost.

Nadalje, važno bi bilo spomenuti i hermeneutiku, koja razlikuje horizont djela i horizont čitatelja. Ti horizonti se ne mogu izjednačiti te umjesto toga čitatelj uspostavlja dijalog između ta dva horizonta. Pojednostavljeno rečeno, tek se u čitanju dovršava književno djelo, pa tako Jean Paul Sartre čitanje opisuje kao upravljano, tj. dirigirano stvaranje (djelo je dirigent, a čitatelj orkestar). Tako uvijek nastaje čitateljska kreacija i povezana je sa smjernicama u samom književnom djelu. Čitanje zato Sartre definira kao angažirani, slobodni čin koji nas poziva da mijenjamo stvarnost, a čitateljeva stvaralačka sposobnost nije

⁴ Solar, M., *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., 180.-186. str.

ograničena na okvire teksta, već se prenosi i u njegovu stvarnost te čitanje kao čin ima element angažmana.

Tako možemo istaknuti kako značenje nije sadržano u samom tekstu već se stvara tijekom procesa čitanja i ono je ishod interakcije između čitatelja i djela, a djela su pisana upravo tako da iziskuju čitateljev angažman i suradnju. Iser se u svojim izlaganjima oslanja na Ingardena i njegova je teza da čitatelj popunjava praznine i neodređenosti u književnom tekstu.

Bitno je istaknuti i termin „horizonta očekivanja“ čitatelja. Ključno je pitanje kako se djelo odnosi prema horizontu jer ga ono može potvrđivati, ali i prekoračivati. Jaus, pak, književnim djelima koja prekoračuju horizont očekivanja pridaje najveću vrijednost jer takvo djelo zahtjeva najveći čitateljev angažman

S druge pak strane, u središtu strukturalizma nije interpretacija već utvrđivanje struktura, dok je između funkcije egzistencijalizma i hermeneutike razlika u prednosti interpretacija. Struktura je uvjet mogućnosti interpretacije jer da bi interpretacija bila moguća potrebno je prethodno utvrditi strukturu kao sustav relacija između jedinica. Tako se književna struktura jasno razlikuje od jezične strukture i definiramo ju kao drugotni modelativni sustav.

Na koncu, naratologija, znanost o pripovjednom tekstu počela je problematizirati pojmove interpretacije i strukture, a postmodernizam i dekonstrukcija doveli su u pitanje pojam binarne opreke, dok je njihov središnji doprinos neupitan dokaz da književnost nije poseban oblik komunikacije već da ona naglašava značenjsku nestabilnost svakog komunikacijskog čina. Tako je neodređenost u interpretaciji sastavni dio komunikacije, a ne isključivo književnosti jer svaka komunikacija ima neki literarni aspekt i literarno se ne može ograničiti samo na književna djela.

4. FILMSKI DISKURS⁵

Za početak treba reći nešto o samome filmu. Leksem „film“ dolazi od engleske riječi koja označava tanki sloj, odnosno opnu (a kao što se svi sjećamo, prije digitalizacije tehnologije, jednu takvu opnu, tj. film koristili smo u fotoaparatom i njome radili snimke). Film o kojemu će u ovome radu biti riječi zapravo je vizualna projekcija u pokretu, koja je najčešće ozvučena, a razlika između filma i fotografije jest u tome što film gradi neko određeno očekivanje koje zatim ispuni. Film, kao i ostale umjetnosti, namijenjen je publici, a najčešće se prikazuje u posebnom prostoru za projekciju, odnosno kinu, premda to može biti i bilo gdje drugdje. Također, filmska umjetnost često se spominje i pod nazivom sedma umjetnost.

Kada govorimo o povijesti filma, najbitnija dva imena su Auguste i Louis Lumière. Oni su izumili kinematograf koji je omogućio javno prikazivanje filmova. Od Edisona su preuzeli 35-milimetarsku vrpcu, dok se brzina snimanja smanjila na 16 sličica u sekundi jer su došli do zaključka da je upravo toliko sličica u jedinici sekunde potrebno da se u ljudskome oku proizvede efekt prividnog kretanja. Njihov prvi javno prikazani film bio je *Izlazak radnika iz tvornice*, prikazan 22. ožujka 1895., koji je trajao tek nekoliko minuta, a prihod je iznosio tek 35 franaka, dok je cijena ulaznice bila 1 franak, pa je lako zaključiti da je bilo samo 35 gledatelja. Njihov film bio je projekcija svakodnevnog događaja i možemo reći da je na tragu današnjeg dokumentarnoga filma, a svakako je važno napomenuti i činjenicu da je bio nijemi.

Što se zvuka i glazbe pak tiče, trebalo je čekati neko vrijeme na sinkronizaciju filma, odnosno istovremeno odvijanje slike i zvuka. Prvi zvučni film službeno je prikazan 1927. godine u Americi, a bio je to *Pjevač jazza*.

Kada spominjemo bilo koju vrstu umjetnosti važno je istaknuti izražajna sredstva, pa tako i film ima svoja karakteristična izražajna sredstva. Ovdje smo se trudili navesti što više njih, ali ćemo detaljno objasniti samo neke. Tako je za film važan način kadriranja, montaža, fotografija, zvučna kulisa, scenografija i kostimografija, specijalni efekti i sl. Naravno, i filmovi imaju svoju ideju i temu, mjesto i vrijeme zbivanja, prijelomne trenutke, ali ovi navedeni su karakteristični isključivo za film.

⁵ predavanja s radionice pisanja filmske kritike koju je u rujnu 2015. godine na Filozofskome fakultetu u Rijeci vodio Doc. dr. sc. Dean Durić

Dakle, filmski kadar. Kadar je pojedinačna slika na filmskoj traci. Individualni kadrovi razdvojeni su linijama kadrova. Uobičajeno je potrebno 24 kadra za jednu sekundu filma. Kod običnog snimanja, kadrovi se fotografiraju automatski, jedan za drugim, pomoću filmske kamere, a kada su u pitanju specijalni efekti ili animacija, kadrovi se obično slikaju jedan po jedan. Važno je reći da više kadrova kojim je zajedničko vrijeme i prostor čine scenu, a više scena sekvencu.

Što se pak objektivna tiče, postoje razne vrste, a s razvojem optike i snimateljskih tehnika, neprestano se pojavljuju novi objektivni s novim mogućnostima filmskoga zapisa. Četiri su temeljne vrste objektivna s obzirom na žarišnu duljinu. Tako dakle imamo srednji ili normalni koji postiže sliku svijeta najbližu čovjekovom viđenju, a kretanje uzduž osi ima prirodnu brzinu. Uskokutni ili teleobjektiv zbija prostor, reducira dubinu, a perspektivne promjene u dubini postaju sve manje, dok se jasno vidljiv prostor sve više svodi na jednu plohu. Dakle, opća oštrina slike je sve manja, a uvid u dubinu sve slabiji. S druge pak strane, postoji i širokokutni objektiv koji postiže veliku dubinsku oštrinu i uopće veću oštrinu čitavog kadra što rezultira jasnim razaznavanjem osoba i predmeta na različitim udaljenostima od kamere, pa se odnosi među njima mogu efektno i dramatično prikazati. I na koncu, imamo zoom objektiv kojim se postiže kontinuirana promjena žarišne duljine, što znači da se ona može mijenjati tijekom snimanja, pa se tako snimani objekti prema potrebi približavaju ili udaljavaju.

Filmski plan je udaljenost od snimanog objekta. Imamo planove prostora, planove radnje i planove lika. Planovi prostora su veliki total, total i polutotal, za koje analogiju mogu dati u primjeru našega Fakulteta. Dakle, veliki total bila bi slika Rijeke, total slika Kampusu, a polutotal slika našega Fakulteta. Što se tiče planova radnje, odnosno akcije, tu možemo reći da je srednji plan prikaz cijeloga čovjeka, a američki plan prikaz čovjeka od koljena do glave. Američki plan nazvan je tako jer se često koristio u vesternima da bi se u kadru vidio i pištolj. Kod planova lika imamo četiri plana, to su polublizi (uvjetno rečeno - malo veće od torza), bliži (od torza do glave), krupni (npr. glava) i detalj (npr. uho).

Kada kamera nešto snima, ona taj svoj objekt snima iz određenog kuta. Ovisno o izboru kuta mijenja se i percepcija gledatelja. Gornji rakurs snima prizor promatran od gore prema dole, a snimani se objekt doima manji. Ptičja perspektiva je pak ako je kamera u zenitu snimanog objekta, odnosno maksimalni nagib s gornje strane. Donji rakurs je suprotno od toga, kada je prizor promatran odozdo prema gore, a kamera je ispod snimanog objekta koji se tada doima višim. Ekstremni donji kut snimanja naziva se žabljom perspektivom. Normalna

vizura je kada je kamera u normalnom prirodnom položaju, najbliže stvarnoj percepciji čovjeka prosječne visine.

Kada govorimo o pokretima kamere, možemo govoriti o panoramskoj snimci, koja može biti horizontalna, vertikalna i brza, snimci vožnje (unaprijed, unatrag i bočno), ali i kameri na dizalici, slobodnoj kameri te steadicam načinu snimanja.

Osvjetljenje je također bitno za film i pomoću njega se mogu iste stvari prikazati na različite načine, odnosno njime se može steći drugačiji dojam i opći učinak kod gledatelja. Tako imamo razliku između dnevnog osvjetljenja i umjetnoga, ali i građenoga postojećega. Osnovna uloga svjetla u filmu je vidljivost objekata i subjekata pred objektivom kamere, izražavanje volumena i dubine, stvaranje ugođaja u slici te oblikovanje svjetla i sjene.

Boja je ponovo jedan od elemenata koji izuzetno utječu na raspoloženje u filmu pa tako filmovi mogu biti crno-bijeli ili u boji, a postoje neki koji sadrže i jedno i drugo (npr. scena iz filma *Schindlerova lista* u kojoj je djevojčica u crvenoj haljini, a sve ostalo je crno-bijelo). Boja ima različite funkcije, pa tako može biti upotrebljena kao materijalni element, ali i u simboličke i psihološke svrhe, isto kao i u estetske ili dramske.

I zvuk je sastavni dio filma, pa tako ponovo razlikujemo neke elemente zvuka u filmu. On može biti prirodan i neprirodan, a najčešći zvukovi u filmu su govori i glazba te šumovi i određena tišina. Glazba pak može biti intradijegetska i ekstradijegetska, što znači da je uklopljena unutar same scene ili je pak redatelj htio određenom muzikom nešto naglasiti, pa tako likovi ne čuju tu glazbu, već samo gledatelji.

Vrijeme je još jedna od varijabli koja je izuzetno promjenjiva u filmu, pa tako vrijeme u filmu može biti zbiljsko, usporeno, ubrzano, zaustavljeno ili pak vraćeno, a film može, također, imati i analepse i prolepse, odnosno vremenske skokove u prošlost i/ili budućnost.

Kada govorimo o montažnim sponama, njih svakako treba spomenuti i naglasiti s obzirom na to da su sastavni dio svakoga filma. Spone su poveznice između određenih scena i sekvencija. Tako recimo odtamnjenje i zatamnjenje najčešće označavaju vremenski skok, a dvostruka ekspozicija prikazuje dva filma istovremeno. Od ovih spona najčešća je svakako rez, neprimjetan je i većina gledatelja na njega ne obraća pažnju, a često zna biti i stilski obilježen. Možemo još nadodati i zastor, kada jedna slika zaklanja drugu ili iris, odnosno sužavanje slike (npr. u uvodnoj špici filma *James Bond*).

Montaža je izražajno sredstvo kojim se također ostavlja različit dojam na gledatelja, a najčešća je svakako narativna montaža pri kojoj svaka scena slijedi prethodnu i film je relativno lagano pratiti. Asocijativna montaža podrazumijeva ubacivanje slika koje nas na

nešto podsjećaju, odnosno u jednom trenutku vidimo kadar A, u drugom kadar B, a u glavi stvaramo kadar C. I na kraju, ritmička montaža najčešća je kod akcijskih filmova gdje dolazi do određenih skokova u radnji i mjestu radnje.

I posljednja, ali svakako jednako bitna stvar kod snimanja filma je gluma. Gluma podrazumijeva i sam odabir glumaca za određene uloge, koji tijekom snimanja filma mogu biti uvjerljivi ili manje uvjerljivi, a isto tako i suzdržani ili nametljivi tijekom filma.

Na koncu možemo još jednom ponoviti kako je film slikovna, odnosno fotografska i zvučna, odnosno fonografska bilješka izvanjskoga svijeta i zbilje na filmskoj vrpici. Film je sve ono što se nalazi na filmskoj vrpici i što biva oživljeno tehnikom projekcije, pa možemo reći i da je film vrsta budnoga sna.

5. ROMAN *ATLAS OBLAKA* – DAVID MITCHELL

„Atlas oblaka“ Davida Mitchella roman je satkan od šest pripovjednih niti, u kojem se muzikalno virtuozno i jezično raskošno isprepleću znanstvena fantastika, politički triler i povijesni pastiš. Priča seže unatrag u devetnaesto stoljeće, kolonijalizam i divljaštvo na otocima Pacifika, te unaprijed u mračnu budućnost, onkraj sloma civilizacije.

Idealistični Amerikanac 1850. nevoljko plovi Tihim oceanom; razbaštinjeni skladatelj na prevaru se uvlači u dom sifilisom shrvana genija; kalifornijska novinarka istražuje zataškanu tajnu projekta nuklearke; mali nakladnik bježi od kriminalca kojemu je objavio nenadani bestseller; klonirana restoranska poslužiteljica čeka izvršenje smrtne presude zbog protukorporacijskog djelovanja; a Zachary, mladić s postapokaliptičnih Havaja, svjedoči sumraku znanosti i civilizacije - to su redom pripovjedači Atlasa oblaka.

Mitchell briše jezične, žanrovske i vremenske granice nudeći razmišljanje o ljudskoj volji za moć i pogibeljima u koje nas ona može odvesti.⁶

Ovo je, ono što bismo rekli, sadržaj s poledine knjige. Roman nam donosi šest nevjerojatnih priča, šest nevjerojatnih i međusobno povezanih likova, šest različitih vremena i prostora, ali i šest različitih univerzuma, koja djeluju svako za sebe, a međusobno čine izuzetnu cjelinu isprepletenu nizom detalja i sitnica koje nam ukazuju kako je apsolutno sve na ovome svijetu povezano. Vremenski govorimo o rasponu od preko 500 godina, dok su prostori u prve četiri priče stvarni i mogući, a zadnje dvije priče smještene su u znanstveno-fantastični predio budućnosti, jedna (čak!) i ne tako daleke, a druga u postapokalipsu.

Prva priča usmjerena je na američkoga pravника, bilježnika koji godine 1850. putuje kući s otoka Australije i Oceanije te svoja razmišljanja, strahove i doživljaje iz života bilježi u *Pacifički dnevnik*. Druga priča donosi nam nesretnu ljubavnu priču razbaštinjenoga biseksualca koji je mlada glazbena nada u pogledu komponiranja te koji u vremenu između dva svjetska rata postaje pomoćnik slavnoga maestra, a u svojim se pismima obraća nesretnoj homoseksualnoj ljubavi Rufusu Sixmithu. Sixsmitha susrećemo i u trećoj priči koja je smještena u vrijeme Reganove Amerike, a glavna protagonistica je kalifornijska novinarka koja upada bezizlaznu situaciju kada krene iznositi na svijetlo dana moć korupcije i mita u pohlepnoj korporaciji nuklearne energije. Smještena u današnje vrijeme, početkom 21. stoljeća, četvrtu nam priču u prvom licu, u vidu memoara, iznosi sitni izdavač iz Velike Britanije koji se je dao u bijeg nakon što su ga napala i ucijenila braća kriminalca kojemu je

⁶ N. N., *David Mitchell – Atlas oblaka* - <https://www.mvinfo.hr/knjiga/4181/atlas-oblaka> (28.8.2018.)

izdao memoare, a koji su, neočekivano, postali bestseller. Zadnje dvije priče, kako je već prethodno spomenuto, smještene su u budućnost. Prva od njih događa se u Sjevernoj Korei tijekom 2144. godine kada se restoranska konobarica, zapravo fabrikantica, odnosno klonirana radna snaga, pobuni i otkrije grešku u proizvodnji te shvati da posjeduje razum i počne se boriti protiv Jednoumlja, što na koncu završi intervjuom dok čeka izvršenje smrtne kazne. Sonmi-451, fabrikanticu iz Jednoumlja, susrećemo i kao glavnu božicu Dolinara, plemena na postapokaliptičnom otočju Havaja. Glavni lik je te priče Zachary, pripadnik plemena, koji svjedoči sumraku znanja, nauke i civilizacije te je u stalnom kontaktu s Vidovitima, ljudima koji su, navodno, živjeli u vrijeme Sonmi. Sve ove navedene priče isprepletene su do najsitnijih detalja, a nama kao čitateljima ukazuju na zastrašujuću viziju budućnosti svijeta. Priče nam Mitchell daje kao izazov da s našim mogućnostima i sposobnostima ovaj jedini svijet koji imamo oblikujemo po svojim potrebama i željama, no ne samo za sebe, već i generacije koje dolaze nakon nas.

„David Mitchell je za svoj prvi roman "Ghostwritten" (1999) dobio nagradu *Mail on Sunday / John Llewellyn Rhys* za najbolju knjigu autora mlađeg od 35 godina te je uvršten u uži izbor za *Guardian First Book Award*. Njegov drugi roman "number9dream" (2001) uvršten je u uži izbor za nagrade *Booker* i *James Tait Black Memorial Prize*, a 2003. časopis *Granta* uključio ga je u izbor najboljih mladih britanskih romanopisaca. Zahvaljujući nagrađivanome "Atlasu oblaka" iz 2004. (*Geoffrey Faber Memorial Prize, South Bank Show Literature Award, Richard & Judy Best Read of the Year* te u užem izboru za još šest nagrada uključujući *Man Booker*) Mitchell postaje velika književna zvijezda. Uzevši roman "Atlas oblaka" za predložak, Lana i Andy Wachowski i Tom Tykwer snimili su 2012. godine istoimeni film. Uslijedili su romani "Livada Crnog Labuda" (uži izbor za nagradu *Man Booker* 2006.) i "Tisuću jeseni Jacoba de Zoeta" (2010), a najnovije mu je djelo "Slade House" (2015). David Mitchell rođen je 1969. godine u Worcestershireu; proveo je više godina podučavajući u Japanu, a sada živi u Irskoj.“⁷

Uza sve to, David Mitchell je 2007. godine proglašen jednom od 100 najutjecajnijih osoba na svijetu od strane magazina *Times*. Njegov nimalo dosadan i nadasve inspirativan život, počevši u Velikoj Britaniji, kretao se raznim zemljama, kulturama i tradicijama, pa je tako stigao živjeti zemljama od Kine preko Japana pa do Hong Konga, a samim time i biti u mogućnosti susresti se i s različitim jezicima.

⁷ N. N., *David Mitchell – Atlas oblaka* - <https://www.mvinfo.hr/knjiga/4181/atlas-oblaka> (28.8.2018.)

Autor za svoj bestseller kaže „da se je (na)mučio pišući ga od onoga dana kada mu je ideja pala napamet još u tinejdžerskim godinama. I sam za roman samokritično i vrlo skromno kaže: „*I still don't know if it's good!*“ („I dalje ne znam je li dobar!“). No ono što je bitno napomenuti svakako je glavna poruka i ideja romana, a to je da su naši osjećaji i razmišljanja univerzalni. Bez obzira na spol, rod, nacionalnost, vjeroispovijest, seksualnu i političku orijentaciju... bitno je ono zajedničko svim vrstama ljudskoga roda, a to su osjećaji i razum. A tada dolazimo i do pitanja drugosti i drukčijega od sebe, odnosno problem nastaje kada to isto ljudsko biće biva drugačijim od ostalih jer, kako i autor kaže, nije problem biti isti poput ostalih, već se on javlja kada smo u manjini. I to su, zapravo, ona kritična mjesta i ključna pitanja koja iznova i iznova muče Mitchella.

I na koncu, ovaj nevjerojatan roman možemo sumirati u vrlo provokativnom Mitchellovom pitanju koje tjera i tjerat će još vremenima na duboka razmišljanja, promišljanja i filozofske rasprave – „*What would I be without my body?!*“ („Što bih bio/bila bez svoga tijela?!“).⁸

⁸ Vidi Prilog a).

6. FILM *ATLAS OBLAKA* – BRAĆA WACHOWSKI I TOM TYKWER

„Atlas oblaka" kroz šest isprepletenih priča pokušava dočarati kako pojedini događaji jednog vremena odjekuju u kasnijem periodu. U priči iz 19. stoljeća mladi bilježnik Adam Ewing (Jim Sturgess) pri povratku s plantaže svog tasta obolijeva te ga takva okolnost zbližava s afričkim robom.

Mladi kompozitor Robert Frobisher (Ben Whishaw) na zlu je glasu kao rastrošni sin te će ga 1931. godine sudbina odvojiti od svog ljubavnika, no najveću patnju prouzročit će mu ljubav prema glazbi. 1975. novinarka Luisa Rey (Halle Berry) u liftu upoznaje nuklearnog znanstvenika i ovo će ju odvesti u niz po život opasnih situacija, ali i do priče njenog života. Rastrošni izdavač šund autobiografija javnih osoba Timothy Cavendish (Jim Broadbent) kod brata će potražiti azil ne bi li izbjegao isplatu novca koji mu ne pripada. Ovo će ga koštati slobode, ali biti i podloga za njegov biografski roman. U distopijskoj budućnosti fabrikantica (ljudski klon) Sonmi-415 (Doona Bae) proživljava osobno osvješćenje koje će duboko utjecati na kompletno društvo. Neizvjesnost preživljavanja vrste prati otočana Zachrya (Tom Hanks) čije će suočavanje s unutarnjim demonima biti odlučujuće za njega i nastavak ljudske civilizacije. Posebnost su glumci koji su svaki ponaosob iznijeli više različitih uloga. Okolnost vjerojatno nastala iz financijskih poteškoća koje su "Atlas oblaka" pratile od početka, pretvorena je u prednost koja dočarava glumačku umješnost i redateljsku sposobnost kvalitetnog rada s glumcima involviranim u ovaj film.

Na jedno gledanje je teško razlučiti tko je u glavnoj postavi najbolji. "Atlas oblaka" krasi prekrasni likovi, ekspozicija emocija koje pozivaju na razum i empatiju, odlična kamera i scenografija, impresivne akcijske scene te izuzetan umjetnički rad svih upletenih u film, a finalno i složen, ali odlično projiciran tijekom radnje.

Film je baziran na intrigantnom romanu Davida Mitchella podijeljenom na šest priča koje za cilj imaju ukazati na izvjesnu slučajnost budućnosti. Svaka priča vlastito je žanrovsko ukazanje pa publika istovremeno može uživati u povijesnoj avanturi, ljubavnoj drami, akcijskom krimiću, komediji karaktera, futurističkoj akcijskoj drami i SF avanturi.

Narativni i vizualni utjecaji na ovaj film pršte iz svakog kuta pa se kroz film može osjetiti kompletan kaleidoskop književno-filmskih okusa od "Zelenog Soylenta" Richarda Fleischera do slengovskog govora poput onog u distopijskoj "Paklenoj naranči".

Redateljski dvojac Wachowski (*Matrix*) udružen s njemačkim redateljem Tomom Tykwerom (*Trči, Lola trči i Parfem: Priča o ubojstvu*) publici donose vizualnu predodžbu kako ono što učinimo ili ne učinimo danas, izravno utječe na rasplet događaja u budućnosti, kao i da svako dobro može rezultirati zlom, ili, uvijek postoji mogućnost da zlo rezultira dobrim.

Zbog svih tih spektakularnih postava i vizionarskog dizajna, na kraju filma osjećao sam se odsječeno i željan povratka u fantaziju. – Peter Travers, *Rolling Stone*⁹

Lana (prije Larry) i Andy (prije Lily) Wachowski, ili skraćeno, braća Wachowski filmski su redatelji, producenti i scenaristi poljsko-američkoga podrijetla. Debitirali su kao redatelji 1996. godine filmom *Preko svake mjere*, a pravu su slavu stekli svojim drugim uratkom, filmom *The Matrix*, za koji su osvojili i nagradu *Saturn* za najbolju režiju. Nakon toga, kao tandem su napisali i režirali i nastavke, odnosno filmove *The Matrix Reloaded* te *The Matrix Revolutions* (oba filma izašla su 2003. godine), a također su bili uključeni u pisanje scenarija i produkciju ostalih filmova proizašlih iz franšize *The Matrix*. Nakon prvotnoga uspjeha, napisali su scenarij i producirali *O za osvetu* (ekranizaciju istoimenoga stripa Alana Moorea), kao i *Speed Racer*. 2012. godine u koautorstvu s Tomom Tykwerom i Davidom Mitchellom napisali su scenarij i s Tomom Tykwerom režirali *Atlas oblaka*, premijerno prikazan 26. listopada 2012. godine. Godine 2015. izlazi film *Jupiter Ascending*, kao i serija *Sense8*, koji su koproducirali s J. Michelom Straczynskim. Braća Wachowski pišu i režiraju kao tim veći dio njihovih profesionalnih karijera, sve do druge sezone serije *Sense8* 2016. godine, kada Andy uzima aktivnu pauzu u stvaranju, ostavljajući Lanu samu, što je zabilježeno kao prvi put da braća djeluju odvojeno.^{10 11}

Tom Tykwer je njemački filmski redatelj, producent i scenarist, kao i glazbeni kompozitor. Internacionalno je najviše poznat po režiji trilera *Trči, Lola, trči* (1998.), *Vrata neba* (2002.), *Parfem: Povijest jednog ubojice* (2006.) i *Međunarodna prijevara* (2009.). Kao koproducent surađivao je s braćom Wachowski u znanstveno-fantastičnom filmu *Atlas oblaka* (2012.) te seriji *Sense8* (2015.-2018.).¹²

⁹ N. N., *Atlas oblaka* - <http://www.hifimedia.hr/film/dvd-recenzije/item/3926-atlas-oblaka> (28.8.2018.)

¹⁰ https://hr.wikipedia.org/wiki/The_Wachowskis (7.9.2018.)

¹¹ https://en.wikipedia.org/wiki/The_Wachowskis (7.9.2018.)

¹² https://en.wikipedia.org/wiki/Tom_Tykwer(7.9.2018.)

7. KOMPARACIJA KNJIGE I FILMA *ATLAS OBLAKA*

Knjiga i filmska adaptacija knjige *Atlas oblaka* pojednostavljeno se žanrovski mogu klasificirati kao znanstveno-fantastično djelo. No takva klasifikacija je samo površinska, upravo zbog činjenice što je djelo sastavljeno od šest nezavisnih priča koja je svaka pisana u svome modusu i žanru. Tako se, dakle, knjiga otvara dnevničkim ispovijestima, zatim epistolarnim dijelom, potom kriminalističkim romanom kojeg čita lik iz četvrte priče, koji je ponovo napisao svoje komične memoare, a peta priča je pak donesena u obliku razgovora između dvije osobe, dok je posljednja zapravo ispovijest pripadnika postapokaliptičnog plemena, koja je dana čak i na drugome, izmišljenome jeziku. S druge pak strane, u filmu postoji i tzv. sedma priča koja se javlja kao okvir cijelome filmu, odnosno zaokružuje svih šest priča. Dakle, na početku filma upoznajemo staroga Zacharyja koji svojim potomcima priča priče prije spavanja, a zapravo govori o svojoj prošlosti i prošlosti svoje civilizacije, te se na kraju filma vraćamo istoj sceni, čime nam film daje do znanja da ipak postoji svijetla budućnost i optimizam, no jedino ako se sami potrudimo raditi na sadašnjosti.

Koliko god djelo progovara o različitim vremenima i prostorima, ono u svojoj suštini zapravo donosi tužnu sadašnjost i vrlo neizvjesnu budućnost narednih generacija, no na jedan sasvim drugačiji i netipičan način. Mitchell je izuzetnom stvaralačkom spretnošću uspio povezati te ispreplesti tematiku kradljivaca i lakomosti, kao i robovlasništva, pitanje homoseksualne ljubavi i želje za uspjehom, kriminal i korupciju, kao i globalne ekološke probleme, zatim želju za slavom i bogatstvom, bijeg od kriminalaca i tipične obiteljske odnose, pitanje budućih vremena, tehnološki napredak, materijalizam i kapitalizam, pitanje robotike i ljudskih klonova, te na koncu, ono čega se boji da će se dogoditi civilizaciji, odnosno, njezin slom i povratak primitivnim oblicima života. Sve u svemu, ideja je *perpetuum mobile*, Nietzscheova filozofija vječnoga vraćanja istome, cikličnost, ali i ljudsko ponavljanje istih grešaka te činjenica da kroz povijest nije bilo ničega drugoga do ratovanja i one stare, *homo homini lupus*. Sve te različite tematike i ideje, djelo iznosi tako da je ideološki neopterećeno i neobjeno te se na realističan način sagledava stradanje malih ljudi koji se bore za svoj vlastiti opstanak, ali i za više ciljeve te su se spremni suprotstaviti silama daleko jačima od njih samih. Knjiga, kao i film, nema nikakvih ideoloških konotacija već govori o besmislenosti robovlasništva, korupcije, kriminala, ratovanja i to na jedan bezvremenski i svevremenski način te daje kritiku današnjega društva koje sudjeluje u svim tim zakulisnim igrama. Pisac, redatelj, kao i čitatelji, odnosno gledatelji, staju na stranu maloga čovjeka koji

je dovoljno razborit da svojim djelovanjem utječe na promjenu državnoga ustroja u kojem se nalazi, kao i budućnosti koja slijedi. Svi se oni bore za sebe i protiv sebe, kako bi spasili sebe i čovječanstvo. Bore se za sebe i svoje obitelji, bližnje i prijatelje, a istovremeno se bore i za svoja moralno-etička načela i principe te, generalno, cijelo čovječanstvo.

Ovaj dio rada bavi se komparacijom, analizom i interpretacijom kako knjige, tako i filma te svih njihovih sličnosti i razlika. Svime time pozabavili smo se kroz različita gledišta, od umjetničkih tehnika do žanrovskih, kao i sociološko-političkih perspektiva, sve do idejno-tematskih. Dakle, *summa summarum*, ovaj dio rada bit će svojevrsna književna i filmska kritika u kojoj ćemo dati procjenu oba djela, a pozivat ćemo se i na kritike dane u prilogu ovoga rada. Trudit ćemo se biti što objektivniji pri davanju vrijednosnoga suda, s ciljem da se nakon pročitano g rada posegne za knjigom, odnosno da se pogleda film.

Knjiga *Atlas oblaka* treći je roman Davida Mitchella, a „Mitchell je planirao roman od 900 stranica. Na kraju se zadovoljio s 500 stranica teksta. *Atlas oblaka* je „metaliterarno“ skladište, roman proizašao iz, prema Mitchellovim riječima, čitanja Itala Calvina, povijesnih knjiga Jareda Diamonda i Michaela Kinga, biografije Fredericka Deliusa, Don DeLillova Podzemlja, te *Ghostwrittena* samog Mitchella, od kuda dolazi lik suvremene dionice romana. Engleski pisac pritom funkcionira kao literarni bojler. Pročitano g literaturu Mitchell zagrijava na nekoliko stupnjeva, dajući joj novu kvalitetu.“¹³

Nadalje, „autor čini posebnu kompozicijsku modifikaciju jer, baš zbog toga što svaka priča u romanu nastaje kao pisana tvorevina, poput Itala Calvina u romanu *Ako jedne zimske noći neki putnik*, poglavlja prekida u trenucima kada ona dopijevaju u burne vode. Ali, ono što tom postupku daje posebnu oreolu jeste to da svaku prethodnu priču čita protagonista iz svakog sljedećeg poglavlja.“¹⁴

Mitchell tako tijekom čitanja Calvinova romana nije znao što ga čeka i mislio je da će se autor kasnije vratiti na nedovršene priče, no kako to nije, Mitchell je ostao razočaran jer Calvino nije završio započeto, a to je zapravo bit samoga djela. No, tada mu je sinula ideja kako bi bilo zanimljivo na kraj romana *Ako jedne zimske noći neki putnik* staviti zrcalo te se u drugome dijelu romana vraćati unatrag, prema samome početku. „Ta je ideja progonila Mitchella otkako je imao 18 ili 19 godina i morao je napisati dva romana da bi tek u trećem, "Atlasu", odgovorio sebi, i možda Calvinu (iako je tada bio mrtav već gotovo dvadeset godina...), na to pitanje. Nakon pet priča, od kojih je svaku, kao i njegov literarni uzor,

¹³ Vidi Prilog c).

¹⁴ Vidi Prilog b).

prekinuo na najnapetijem djelu, Mitchell je u šestu, onu koja se zbiva na postapokaliptičnim Havajima, umetnuo zrcalo, dovršio je u jednom komadu i onda nas poveo natrag, na ludu vožnju kroz vrijeme i živote, sve do Adama Ewinga i njegova pacifičkog putovanja“.¹⁵

S obzirom na to da se, između ostaloga, ovaj rad temelji na analizi romana, odnosno djela koje spada u epiku, tj. prozu, u narednim odlomcima posvetit ćemo se analizi romana kroz književne tehnike i književna izražajna sredstva.

Roman *Atlas oblaka* definitivno je djelo sačinjeno od dužega sastavka, na koncu, deset podužih tekstova koji čine šest priča, a u kojima se opširno pripovijeda o djelovanju glavnih likova i presudnim događajima u njihovim životima i životima ljudi vremena i prostora u kojim se ti isti glavni likovi nalaze. Ovo djelo svakako obilježava narativnost i pripovijedanje, kao i opširnost izlaganja te iscrpnost u detaljima. Javlja se izuzetno veliki broj likova i radnji, ali i prepreka, odnosno zadataka koje kako glavni likovi, tako i njihovi „pomoćnici u priči“ moraju preskočiti i riješiti, pa je kompozicija epizodična, a putovanje svih likova jest karakterističan motiv na kojem im se javljaju problemi.

Po Stanzelovoj *Teoriji pripovijedanja* nakon pročitane knjige, svakako vidimo posredovanost u iznošenju radnje, pa tako priče dobivamo poput izvještaja, ali i scenskoga prikaza, a nositelji poruke su i pripovjedači i likovi, čime dolazimo do pripovjednih situacija. U ovome romanu imamo i situaciju pripovjedača u prvome licu, kao i personalnu pripovjedačku situaciju.

Roman *Atlas oblaka* pisan je kroz različite moduse, pa tako susrećemo i pripovjedača koji pripada svijetu o kojem pripovijeda, ali i onoga pripovjedača koji se nalazi izvan toga svijeta. Točke su gledišta u ovome djelu smještene i unutar i izvan priče, što bi značilo da su nositelji perspektive neki od likova u priči, a s druge strane, imamo i pripovjedače koji su izvan priče. Na koncu, u romanu razlikujemo i ulogu reflektora i pripovjedača, pa tako imamo pripovjedača koji nam posreduje događaje, odnosno, tijekom čitanja imamo dojam da nam netko prepričava događaje, dok nam reflektori iznose događaje koji su predstavljeni kao svijest lika i nalaze se unutar svijesti određenoga reflektora.

U romanu je prvih šest priča izloženo u kronološkome i logičnome slijedu, a unutar svake priče, također govorimo o istim sljedovima. Međutim, nakon šeste priče, stvari se kompliciraju te nam se onda u obrnutom redosljed, od pete do prve, donosi nastavak svih priča. Po Genettovim podjelama na glas i način, u *Atlasu oblaka* dobivamo i jedno i drugo, pa imamo i onoga tko govori, ali i onoga tko vidi u romanu. Kod glasa se susrećemo s prvim,

¹⁵ Vidi Prilog d).

drugim i trećim licem jednine, dok je vrijeme pripovijedanja i ono trenutno o kojemu glas govori, a pripovjednih je razina više. S druge pak strane, fokalizacije su i nulta i unutarnja, pod tim govorimo o višestrukoj, ali i vanjska.

Ovo djelo definitivno je jedan od romana čije značenje nije sadržano u samome tekstu, već se ono stvara tijekom procesa čitanja i zapravo je rezultat međudnosa između djela i čitatelja. *Atlas oblaka* u potpunosti traži čitateljev angažman i suradnju, kako tijekom procesa čitanja, tako i nakon pročitane knjige. Čitatelj svojim horizontom očekivanja, širinom opće kulture, ali i čitalačkim iskustvom popunjava sve one praznine, sitnice i detalje, kao i neodređenosti i nedorečenosti u ovome romanu. Moje je osobno mišljenje da roman svakako prelazi sve razine čitateljeva očekivanja, čak toliko da onoga tko čita dovodi u iskušenje da ponovo posegne za knjigom kako neke nedoumice ne bi ostale nedorečene. Prema Jaussu, ovo je jedno od onih djela s najvećom vrijednosti jer upravo ovakav tip djela traži najveći angažman čitatelja.

Kako bismo mogli ići u daljnju razradu samoga filma, treba reći nešto i o filmskim izražajnim sredstvima, koje smo detaljno objasnili u poglavlju filmskoga diskursa. U kontekstu analize filma *Atlas oblaka* detaljno ćemo se pozabaviti filmskim tehnikama te ih predočiti na primjeru filma.

Kadar je u analiziranome filmu relativno kratak, no dinamičan jer tijekom određene scene fokus se konstantno premješta s lika na lik, dok je film generalno dosta fragmentaran i fabularno labav s očitim „rupama“ u samoj radnji te određenim preneglim skokovima u sekvencama radnje nakon kojih gledatelju treba određeno vrijeme da se adaptira na novonastalu situaciju. Radnja je samom na početku, kada upoznajemo likove svih šest priča, posložena linearno-kronološki s određenim prazninama. Nakon toga, radnja konstantno „skače“ iz prostora u prostor, iz vremena u vrijeme, a scene su, za film od skoro 3 sata, relativno kratke. U najkraćim scenama, koje su svojevrsni *intermezzo* između onih dužih, dolazi do glavnih poruka ovoga filma, a to su da svatko svojim djelovanjem utječe na svoju budućnost, da se sve što (ne)činimo odražava na dalji tijek vremena te da je apsolutno sve na ovome svijetu povezano i da se ništa ne događa slučajno.

Kod filma *Atlas oblaka* od filmskih planova prostora svakako dominira polutotal, no drugačiji nije ni potreban ovakvoj vrsti filma, dok je plan radnje srednji, a planovi lika su kombinirani. Kada, pak, govorimo o kutu snimanja, možemo reći da normalna vizura u potpunosti prevladava, dok su pokreti kamere u filmu u skladu s panoramskom horizontalnom snimkom, osim u petoj priči, kada se javljaju i gornji i donji rakurs ili pak snimka vožnje.

Analizirani film pretežno je sniman u prirodnom okruženju te osvjetljen danim svjetlom, dok su scene u interijerima snimane uz pomoć umjetnoga osvjetljenja. No svaka priča, kao da sa sobom nosi i svoj određeni „filter“, tako da, npr., u priči o klonovima i fabrikanticama, kao da prevladavaju isključivo crni, sivi i bijeli tonovi. Boja je ponovo jedan od elemenata koji izuzetno utječu na raspoloženje u filmu, pa je tako ovaj film snimljen u boji, no ona u ovome filmu ne igra glavnu ulogu niti ima neko pretjerano simboličko značenje, koliko to imaju zvuk i glazba.

Atlas oblaka film je s mnoštvom zvukova, šumova, ali i glazbe, kako intradijagetske, tako i ekstradijagetske. Glazba, odnosno muzički sekstet *Atlas oblaka*, kompozicija napisana od strane Roberta Forbishera iz druge priče djela, često se provlači kao glavna glazbena tema u svih šest priča, a javlja se i u prijelomnim trenucima filma, kada se žele istaknuti i naglasiti segmenti radnje bitni za daljnji razvoj priče. Zvukovi i šumovi su prirodni, a prevladava i određena tišina, koja se opet koristi u emotivne svrhe. Unutardijagetska glazba, sam leit-motiv cijeloga filma, sekstet *Atlas oblaka*, slušaju, pišu, ili su ga pak čuli, pa čak i u snovima, svi likovi, u svih šest priča i to je još jedan segment kojim se povezuju naizgled ne povezive fabule.

Kada govorimo o montažnim sponama, rez je svakako glavna tehnika u ovome filmu, koja je u nekim trenucima izuzetno primjetna, a sve s ciljem ostavljanja puno većeg i jačeg dojma na gledatelja, dok je sama montaža ritmička i narativna, ovisno o scenama i sekvencama. Scene su montirane narativno, dok su sekvence ritmički odijeljene. No, treba napomenuti kako su stalne analepse i prolepse, odnosno narativni skokovi u prošlost i budućnost.

Na koncu, svakako jednako bitna stvar je gluma. Tako su se među glavnim ulogama ovoga filma našli Tom Hanks, Halle Berry, Jim Broadbent i Jim Sturgess, Hugo Weaving, Ben Whishaw te Keith David, Susan Sarandon i Hugh Grant. „Impresivna glumačka ekipa (...) morala se uhvatiti u koštac s teškim zadatkom – svatko je morao odigrati nekoliko paralelnih uloga. Pritom su mijenjali godine, rasu, pa čak i spol (...). Redateljji su glumcima savjetovali da uloge ne gledaju kao odvojene, nego da zamisle da je među njima neka genetička povezanost i tako će ih lakše odigrati.“¹⁶ Braća Wachowski i Tom Tykwer na taj su način fino fizički, ali i psihički iznijansirali svoje likove te su kroz njih (ne)posredno htjeli ukazati na svojevrsnu reinkarnaciju svih glavnih, ali i sporednih likova. Gluma u *Atlasu oblaka* je izuzetno uvježbana i ekspresivna te se ne spušta ispod određenih kriterija kvalitete.

¹⁶ Vidi Prilog h).

Prijelomni trenuci filma definitivno ostavljaju prostora daljnjim analizama i istraživanjima s različitih gledišta, no nažalost, film je to koji je ostao izvan svoga vremena, prostora, kulture i tradicije te u potpunosti izvan onoga što se smatra „hollywoodskim blockbusterom“ te zbog svoje tematike i hermetike, daleko od šire publike. Za svoje redateljsko ostvarenje film je 2013. godine osvojio filmske nagrade za najbolju šminku i kostimografiju, kao i produkcijski dizajn, kinematografiju i montažu.

8. ZAKLJUČAK

Danas, sve većom i bogatijom filmskom produkcijom, kako po pitanju kvantitete, tako i po pitanju financija, nailazimo na sve češće i češće filmske ekranizacije, odnosno adaptacije umjetničkih književnih djela. Jedno u nizu takvih je i analizirani roman *Atlas oblaka* te njegova istoimena adaptacija. Treba priznati kako je film, iz svojeg tiskanoga prethodnika, jedno od najrealističnijih, najobjektivnijih i najautentičnijih viđenja književnika i redatelja na probleme današnjega društva i pesimističnu budućnost koja nam slijedi, ako se nešto radikalno ne promijeni. Upitno je koliko se djelo, kako književno, tako i filmsko, može smatrati pravim znanstveno-fantastičnim žanom u punome smislu te riječi jer su poveznice između njega i današnjega života vrlo čvrste.

Atlas oblaka možemo promatrati s raznih aspekata, od umjetničke perspektive isključivo samo kao književnoga, odnosno filmskoga ostvaraja postmodernoga vremena, preko kritike vladajućih režima, robovlasništva, korupcije, kriminala, homofobije i inih fobija, kapitalizma, materijalizma i korporativnih mašinerija, do društveno-političke i povijesne dimenzije, ali i psihološkoga eksperimenta kroz prizmu toga kako životne nedaće utječu na različite ljude i različite karaktere koji su spremni pobuniti se protiv istih, neovisno o njihovoj političkoj (ne)opredijeljenosti, spolu, godinama, rasi, ali i razini znanja, obrazovanja i iskustva te na koncu konca, dozi optimizma i humora.

„Upravo je ta neka ”općeljudska univerzalnost” ono što je predivno i nadahnuto kod *Cloud Atlasa*, a dodatno je pojačana činjenicom da same priče nisu povezane na neke grandiozne načine. Ono što ih spaja zapravo je jeka – motivi iz jedne priče odjekuju u drugoj i služe kao katalizator za daljnje događaje, poticaj likovima ili pak preduvjet za postavku same priče. Riječ je o odjecima koji utječu na načine na koje likovi iz drugih priča razmišljaju, percipiraju svoju stvarnost i, u konačnici, sami sebe unutar svoje stvarnosti – jer kako *tagline* filma sugerira: *Everything is connected*. Ta je filozofija tako fino, a nepretenciozno utkana u film, pridonoseći emocionalnom naboju i dirljivosti te pozivajući gledatelja da čezne za povezivanjem, a ne izolacijom, da promišlja, da osjeća – da živi.“¹⁷

¹⁷ Vidi Prilog e).

9. POPIS LITERATURE I GRAĐE

- Andrić, R., *Kako snimiti film*, VBZ, Zagreb, 2017.
- Bajrović, A., *Koncentrična spirala historije čovječanstva* - <https://www.bookstan.ba/adnan-bajrovic-koncentricna-spirala-historije-covjecanstva-atlas-oblaka-david-mitchell/> (5.7.2018.)
- Beville, M., *Getting Past the „Post-„: History and Time in the Fiction od David Mitchell* - https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=221748 (26.7.2018.)
- Compagnon, A., *Demon teroije*, Agram, Zagreb, 2007.
- Crnko, T., *Atlas oblaka – samodostatan proizvod koji se može gledati radi svoje ljepote* - <https://gkr.hr/Magazin/Kauc-i-knjige/Atlas-oblaka-samodostatan-proizvod-koji-se-moze-gledati-radi-svoje-ljepote> (28.8.2018.)
- Eco, U., *Šest šetnji pripovjednim šumama*, Algoritam, Zagreb, 2005.
- Gašparović, A., „*We are all connected!*“ („*Svi smo povezani!*“)
- Gilić, N., *Naratologija i filmska priča*, Hrvatski filmski ljetopis, X (2004.), 37; 13.-28.
- Horak, D., *Pretenciozni atlas oblačnog sadržaja – recenzija filma Atlas oblaka* - <http://inverzija.net/pretenciozni-atlas-oblacnog-sadrzaja-recenzija-filma-atlas-oblaka/> (21.8.2018.)
- *Hrvatska književna kritika – Teorija i praksa* [priredila J. Hekman], Matica hrvatska, Zagreb, 2005.
- Jurak, D., *David Mitchell : Atlas oblaka* - <https://www.mvinfo.hr/clanak/david-mitchell-atlas-oblaka> (28.8.2018.)
- Karahasan, Dž., *Pojam i tipovi dramskog kronotopa* - <https://www.scribd.com/document/334519097/Karahasan-Pojam-i-tipovi-dramskog-kronotopa-pdf> (29.8.2018.)
- Keser Battista, I., *Intertekstualnost, intermedijalnost i interdisciplinarnost u filmskom eseju* - <https://hrcak.srce.hr/58487> (29.8.2018.)
- Lučić, K., *Filmski stil – Teorijski pristup i stilistika hrvatskoga igranog filma*, Hrvatski filmski savez, 2017.
- Manguel, A., *Povijest čitanja*, Prometej, Zagreb, 2001.
- Markovac, D., *Film i društvena teorija* - <https://www.scribd.com/document/187040153/Film-i-Drustvena-Teorija> (29.8.2018.)

- McGowan, T., *Hegel i nemogućnost budućnosti u znanstveno-fantastičnom filmu* - <https://hrcak.srce.hr/85538> (29.8.2018.)
- Movre, D., *Iz sedmog reda lijevo* – filmske kritike, Biblioteka Hrvatski radio, Zagreb, 1999.
- N. N., *Atlas oblaka* - <http://www.hifimedia.hr/film/dvd-recenzije/item/3926-atlas-oblaka> (28.8.2018.)
- N. N., *David Mitchell – Atlas oblaka* - <https://www.mvinfo.hr/knjiga/4181/atlas-oblaka> (28.8.2018.)
- N. N., *Film „Atlas oblaka“ poručuje: sve je na svijetu povezano!* - <https://www.vecernji.hr/showbiz/film-atlas-oblaka-porucuje-sve-je-na-svijetu-povezano-479038> (28.8.2018.)
- Parkinson, D., *Film*, SysPrint, Zagreb, 1999.
- Peterlić, A., *Filmska čitanka – žanrovi, autori glumci*, Hrvatski filmski savez, Zagreb, 2010.
- predavanja s kolegija *Uvod u znanost u književnosti* koju je u zimskome semestru ak. god. 2013./2014. držao izv. prof. dr. sc. Aleksandar Mijatović na jednopredmetnome studiju Hrvatskoga jezika i književnosti pri Filozofskome fakultetu u Rijeci
- predavanja s radionice pisanja filmske kritike koju je u rujnu 2015. godine na Filozofskome fakultetu u Rijeci vodio Doc. dr. sc. Dean Durić
- Solar, M., *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- Suton, K., *Atlas oblaka (Cloud Atlas)* - <http://www.fak.hr/recenzije/novi-filmovi/atlas-oblaka-cloud-atlas/> (21.8.2018.)
- Tadić, Z., *Sto godina filma i nogometa*, Hrvatska kulturna zaklada Hrvatsko slovo, Zagreb, 2003.
- Tolić, T., *Pametna i slojevit roman koji govori o svim onim nevidljivim silama koje nas doista rasturaju – struju, vremenu, gravitaciji i ljubavi* - <http://www.najboljeknjige.com/content/knjiga.aspx?BookID=444&tab=2> (28.8.2018.)
- https://en.wikipedia.org/wiki/The_Wachowskis (7.9.2018.)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Tom_Tykwer (7.9.2018.)
- https://hr.wikipedia.org/wiki/The_Wachowskis (7.9.2018.)
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kritika> (4.9.2018.)
- <http://www.regionalexpress.hr/site/more/predavanje-umjetnika-kritika-ili-pii-kao-to-misli> (4.9.2018.)

10. FILMOGRAFIJA

Atlas oblaka – Cloud Atlas (2012.)

Tehnika: boja

Trajanje: 2 sata i 52 minute

Režija: Lana i Andy Wachowski, Tom Tykwer

Produkcija: A Company Filmed Entertainment presentation, A X Filme Creative Pool production, Anarchos, Art Degeto

Scenarij: Lana i Andy Wachowski, Tom Tykwer, David Mitchell

Glazba: Reinhold Heil, Johnny Klimek, Tom Tykwer

Scenografija: Rebecca Alleway, Peter Walpole

Kostimografija: Kym Barrett, Pierre-Yves Gayraud

Uloge: Tom Hanks, Halle Berry, Jim Broadbent, Hugo Weaving, Jim Sturgess, Doona Dae, Ben Whishaw, Keith David, James D'Arcy, Xun Zhou, David Gyasi, Susan Sarandon, Hugh Grant

11. PRILOZI

a) Izvještaj nakon razgovora Aleksandra Hemona i Davida Mitchella u sklopu festivala knjiga Bookstan u Sarajevu (A. Gašparović)

„We are all connected!“

(„Svi smo povezani!“)

Bio je to glavni leit-motiv vrlo ugodnoga i izuzetno intelektualno provedenoga petka navečer, dana 6. srpnja, 2018. godine Gospodnje. Tu se večer mnoštvo ljudi, književnika, urednika, izdavača, intelektualaca, studenata i ostalih znatiželjnika sjatilo u prostore Akademije likovnih umjetnosti na lijevoj obali Miljacke kako bi poslušalo nesvakidašnjega inozemnog gosta u okviru Specijalnoga programa na trećemu izdanju ovogodišnjega Bookstan-a, međunarodnoga festivala književnosti, koji se je održavao od 4. do 7. srpnja 2018. godine u Sarajevu.

Tu istu večer, taj isti petak navečer, nešto malo iza 21 h, imali smo nevjerojatnu čast i zadovoljstvo upoznati poznatoga britanskoga spisatelja Davida Mitchella. Za one koji do sada nisu čuli za njega, David Mitchell autor je bestsellera po kojem je snimljen i istoimeni film, *Atlas oblaka*, no nije na odmet spomenuti kako je upravo dotični gospodin 2007. godine proglašen jednom od 100 najutjecajnijih osoba prema izboru magazina *Times*. Tako je, dakle, prigodom njegova dolaska u Sarajevo u izdanju Buybook-a izašlo novo izdanje romana *Atlas oblaka*, a i sam dijalog s autorom knjige, kojega je pak moderirao drugi veliki spisatelj, Aleksandar Hemon, većinom je bio usmjeren u pravcu razgovora upravo o toj knjizi, o njezinom nastanku, ideji za knjigu, samome procesu pisanja, ali i sudjelovanju u pisanju scenarija za film i produkcije istoga, odnosno procesu snimanja i neposrednoga kontakta s glumcima i redateljima.

Autorov razgovor tako započinje upoznavanjem s njegovim nimalo dosadnim i nadasve inspirativnim životom u kojemu je, bez obzira na svoju mladost, uspio živjeti u različitim kulturama i tradicijama te upoznati različite jezike i običaje, od Kine i Japana, preko Hong Konga do Londona (a i šire!). Tu povlačimo paralelu s romanom u kojem fabula otkriva šest različitih svjetova, šest različitih vremenskih dimenzija, šest različitih kultura i tradicija, kao i šest različitih glavnih junaka koji su u potpunosti povezani s onim ostalima te na koncu

zaključujemo kako smo svi dio jedne cjeline, a ta je cjelina, također, dio nas te je ultimativna činjenica kako se apsolutno ništa na ovome svijetu ne događa slučajno, već je sve unaprijed određeno, povezano i sudbinom zacrtano.

Knjiga obuhvaća vremenski period od preko 500 godina, a autor kaže da se je (na)mučio pišući ju od onoga dana kada mu je ideja pala napamet još u tinejdžerskim godinama. I sam za roman samokritično i vrlo skromno kaže: „I still don't know if it's good!“ („I dalje ne znam je li dobar!“). No ono što je bitno napomenuti svakako je glavna poruka i ideja romana, a to je da su naši osjećaji i razmišljanja univerzalni. Bez obzira na spol, rod, nacionalnost, vjeroispovijest, seksualnu i političku orijentaciju... Bitno je ono zajedničko svim vrstama ljudskoga roda, a to su osjećaji i razum. A tada dolazimo i do pitanja drugosti i drukčijega od sebe, odnosno problem nastaje kada to isto ljudsko biće biva drugačijim od ostalih jer, kako i autor kaže, nije problem biti isti poput ostalih, već se on javlja kada smo u manjini. I to su, zapravo, ona kritična mjesta i ključna pitanja koja iznova i iznova muče Mitchella.

I na koncu, ovaj nevjerojatan razgovor dvojice izuzetnih intelektualaca (kojega snimku, u slučaju da niste osobno uživali, možete pogledati na službenim stranicama Bookstan-a!) možemo sumirati u vrlo provokativnom Mitchellovom pitanju koje tjera i tjerat će još vremenima na duboka razmišljanja, promišljanja i filozofske rasprave – „What would I be without my body?!“ („Što bih bio/bila bez svoga tijela?!“).

b) Književna kritika romana *Atlas oblaka* na internetskim stranicama Bookstan-a (A. Bajrović)

Koncentrična spirala historije čovječanstva

„Istorija ne priznaje pravila; jedino ishode.“ – izjavljuje Adam Ewing u trećem romanu Davida Mitchella *Atlas oblaka* (2004) što je ekvivalent poznatoj uzrečici da historija pamti samo pobjednike. Je li historija zaista bestjelesna zvijer što proždire one slabe, slabije i najslabije? Je li historija definitivna poput geografskog atlasa? Je li ona naša učiteljica života? Rodivši se u Engleskoj i provevši značajan dio života na Siciliji, u Hiroshimi, Japanu, i Irskoj, upoznavši mnogobrojne kulture, društva i poglede na svijet, David Mitchell je odlučio da nas provede kroz jedan takav labirint kako bi zajedno s njim pokušali otkriti odgovore na navedena pitanja. Historija je neuhvatljiva poput oblaka, poput cirusa ili nimbusa najavljuje lijepo ili loše vrijeme, a što je najbitnije, u svom stalnom kruženju po globusu čiji su glavni akteri upravo ljudi, podložna je promjenama.

Mitchell u tu svrhu postaje vremenskim putnikom, iskače iz domena prostora i putuje u prošlost, sadašnjost i budućnost. U toj crvotočini on sakuplja zapise iz dnevnika, pisama, scenarističkih skica, intervju s androidima i usmenih predanja iz post-apokaliptičnog društva. Modularno pletenje poglavlja, uz vješto skrojene likove, donosi nam nekoliko različitih priča uzajamno povezanih na sebi svojstven način. Adam Ewing je zapisničar, Robert Frobisher kompozitor, Luisa Rey novinarka, Timothy Cavendish izdavač, Sonmi-351 android sa sviješću, Zachry lovac: svi su oni učesnici u historijskoj predstavi. Tu nalazimo osnovu kojom se Mitchell igra u ovom romanu. Od iskona u temeljima svakog društva i individue stanuje volja za moći koja upravlja ljudskim nagonima što uvijek iznova dovodi do otuđenja čovjeka od samog sebe i prirode oko sebe. Međutim, postoje i igrači iza scene, koji nastoje promijeniti takav tok događaja; oni kojima upravljaju ljubav, razum, pravda, glad; koji se opiru tim strujama. Takvom soju pripadaju likovi u Atlasu oblaka. Eksterminacijskoj demonskoj sili oni se suprotstavljaju svojim djelanjem, ali što je i najbitnije, pripovijedanjem (bilo usmenim ili pismenim putem).

Maori, polinezijski narod s Novog Zelanda, koji se spominju u romanu, u svojoj su kulturi imali koncentrični spiralni simbol, inspiriran rastom mladice novozelandske srebrne paprati, koji znači povratak korijenima, odnosno novi život, buđenje, spokoj. Upravo ovaj simbol predstavlja sliku struje vremena koju nam Mitchell daje. Svaka epoha ima svoje

vladare, religije, žrtve i pobunjenike; reverzibilno kretanje historije uvijek počinje u miru, završava istom apokaliptičnom rezolucijom (sve revolucije, dva svjetska rata, anticipirani nuklearni rat, itd.) i onda ispočetka. Mir nastaje iz kaosa, kaos nastaje iz mira. Ovaj kružni odnos odgovor je na pitanje iz uvoda: slijepi smo za bilo kakvo empirijsko znanje kojim nas uči historija.

Atlas oblaka svoju diverznost upotpunjuje i stilski. Estetika i stil u romanu su usko povezani s etikom i metafizikom svijeta u kome i s kojim nastaju. Mitchell narativ modifikuje kroz niz stilski različitih narječja tako da se njegov vlastiti glas i ne primijeti. Pa tako, uz izvrsno vladanje pastišem i pravilima različitih stilova, čitamo dnevnik iz 19. stoljeća, pisma iz 30-ih godina 20. stoljeća ili pak jezik post-apokaliptične civilizacije. Ovim je postupcima omogućeno da svi likovi izađu van okvira same fikcije i, uzevši da sva poglavlja, sem jednog, nastaju pripovijedanjem iz prvog lica, postanu poput stvarnih ličnosti koje imaju svijest i svoj glas odvojen od glasa autora.

Međutim, autor čini posebnu kompozicijsku modifikaciju jer, baš zbog toga što svaka priča u romanu nastaje kao pisana tvorevina, poput Itala Calvina u romanu Ako jedne zimske noći neki putnik, poglavlja prekida u trenucima kada ona dospjevaju u burne vode. Ali, ono što tom postupku daje posebnu oreolu jeste to da svaku prethodnu priču čita protagonista iz svakog sljedećeg poglavlja. David Mitchell je s ovim pripovjednim lancem upotpunio maorsku koncentričnu spiralu povezavši likove, ne samo jezikom, već i istim fizičkim obilježjima, te je uspio kreirati narativ u kome se sudbine likova ne odvijaju parcijalno i zasebno, nego se prelijevaju jedna u drugu što, u konačnici, demistificira teoreme začete ovim romanom. Prvo, na planu života i pojma sudbine, koliko god pokušavali upravljati istim, treći zakon termodinamike, tj. entropija, čini svaku kontrolu jalovom, čineći život tek samo jednom od „kapi u beskrajnom okeanu“. Drugo, Mitchell, poput klasičnog postmoderniste, briše granice između stvarnosti i fikcije, a kada njih nema ni sama historija više nije pouzdana. Ona je samo još jedna povezana serija tekstova koja se može čitati na više načina.

Atlas oblaka je najbolje opisati kao višeslojnim književnim kolažem, a filmska adaptacija iz 2012. godine, nastala pod redateljskom palicom sestara Wachowski i Toma Tykwera, govori o njegovoj umjetničkoj vrijednosti. On u sebi okuplja svu raznolikost jezika, stilova i žanrova pokazujući Davida Mitchella kao istinskog književnog virtuoza koji dominira zanatom bilo da je riječ o naučnoj fantastici, tehnicima komponovanja muzike ili nečem trećem. Živahnost likova i njihove zgode, čija se napetost povećava iz scene u scenu, uvući će čitatelja u taj vremenski vrtlog gdje će biti primoran da, dok lebdi kroz magične

svjetove Mitchellovog uma, halapljivo čita stranicu za stranicom, pa će obimnost djela i njegovih petstotinjak stranica doslovno proletjeti.

c) **Recenzija romana *Atlas oblaka* na internetskoj stranici „Moderna vremena“ (D. Jurak)**

David Mitchell : Atlas oblaka

Roman "Atlas oblaka" vrijedi opisati. Priča započinje polovicom XIX stoljeća, dnevničkim zapisima idealističnog Amerikanca s Tihog oceana. Nakon pedesetak stranica roman se prebacuje u Belgiju početkom tridesetih godina XX stoljeća: sada pratimo prepisku mladog i razbaštinjenog Engleza koji se zapošljava kao asistent sifilitičnog skladateljskog klasika. Potom prelazimo u krimić.

Iz Belgije putujemo u Kaliforniju sedamdesetih gdje mlada novinarka istražuje zataškane rezultate sigurnosnih testova nuklearno-energetskog korporacijskog diva. Iz Kalifornije odlazimo u ovodobnu Englesku gdje propali izdavač dobiva hit kada njegov autor ubije kritičara. Zatim napuštamo sadašnjost i odlazimo u daleku korporacijsku budućnost u kojoj je svijet je podijeljen na potrošačke zone i proizvodne zone u kojima rade radnici klonovi.

Iz korporacijskog totalitarizma nastavljamo prema još dubljoj budućnosti, vremenu nakon „Pada“ u kojem su od čovječanstva ostala tek poludivlja plemena raspršena Tihim oceanom. To je krajnja točka „Atlasa oblaka“: vrh koplja. Nakon njega roman kreće unazad, zatvarajući priču po priču, sve dok se opet ne vrati u sredinu XIX stoljeća.

David Mitchell (1969.) planirao je roman od 900 stranica. Na kraju se zadovoljio s 500 stranica teksta. "Atlas oblaka" je „metaliterarno“ skladište, roman proizašao iz, prema Mitchellovim riječima, čitanja Itala Calvina, povijesnih knjiga Jareda Diamonda i Michaela Kinga, biografije Fredericka Deliusa, Don DeLillova „Podzemlja“, te „Ghostwritena“ samog Mitchella, od kuda dolazi lik iz suvremene dionice romana. Engleski pisac pritom funkcionira kao literarni bojler. Pročitane literature Mitchell zagrijava za nekoliko stupnjeva, dajući joj novu kvalitetu.

Za „Ghostwritten“ (1999.) koji se odvija širom zemaljske kugle a vodi ga devet naratora, A.S. Byatt je rekla da je najbolji debitantski roman kojeg je ikad čitala. Jednako dobro je primljen i „Atlas oblaka“: roman je ušao u uži izbor za Bookera, a Time magazin je Mitchella stavio na listu sto najutjecajnijih ljudi svijeta. Recenzenti su bili osupnuti količinom mašte i količinom glasova koji progovaraju iz Mitchella. Na kraju, poneko mu je upravo to i zamjerio: višak mašte, višak glasova kojima progovara.

Ima tu nečega - u toj postmodernističkoj hipertrofiji. Ali kako se ozbiljno može zamjeriti eksplozija mašte, različitih glasova, i različitih literarnih stilova. Posebice što „Atlas oblaka" i nije samo to. Priče su zanimljivo spojene, a dvije znanstveno-fantastične dionice romana su izvanredne. Mitchellova vizija „konzumerskog društva u procesu konzumiranja samog sebe", doima se kao tek mala nadogradnja naše svakodnevice.

Čitajući, primjerice, kako će se u budućnosti potrošnja poticati zabranom štednje (netrošenje je zločin protiv korporacije!), pitate se kako već danas nekome nije pala na pamet takva čarobna ideja.

Pametan i slojevit roman koji govori o svim onim nevidljivim silama koje nas doista rasturaju - struji, vremenu, gravitaciji i ljubavi

Adam Ewing američki je bilježnik koji oko 1850. godine putuje kući s udaljenog otočja Chatham, istočno od Novog Zelanda. Robert Frobisher razbaštinjeni je engleski skladatelj koji se na prevaru 1931. uvlači u belgijski dvorac Zedelghem, dom sifilisom shrvanog genija Vyvyana Ayrsa. Luisa Rey je kalifornijska novinarka koja 1975. istražuje slučaj korupcije, ubojstva i zataškavanja u nuklearnoj elektrani. Timothy Cavendish mali je britanski nakladnik koji početkom 21. stoljeća bježi od braće svoje nenadane književne zvijezde, opakog gangstera koji je završio u zatvoru. Sonmi-451 klonirana je restoranska poslužiteljica koja u dalekoj budućnosti čeka na izvršenje smrtne kazne zbog protukorporacijskog djelovanja. Zachry je pripadnik plemena Dolinaša koji žive na postapokaliptičnim Havajima, jednom od posljednjih naseljenih mjesta na Zemlji nakon strašnog Pada koji je izbrisao civilizaciju i koji će upravo upoznati Mernoym, pripadnicu plemena Vidovitih...

Ovih šest likova oko kojih se vrti šest fantastičnih, međusobno povezanih priča okosnica su romana "Atlas oblaka" britanskog pisca Davida Mitchella. "Atlas", svojedobno kandidat za prestižnu knjišku nagradu Man Booker, inače Mitchellov treći roman, napisan je sad već davne 2004. godine, a na hrvatski preveden četiri godine poslije. Ako vam još nije dopao u ruke, sad je idealan trenutak jer na jesen, krajem listopada, u kina stiže istoimeni film kojeg, uz Toma Tykwera ("Trči, Lola, trči", "Parfem"), režiraju i brat i sestra Wachowski, scenaristi i redatelji kultnog "Matrixa".

Žanrovski, "Atlas oblaka", roman od gotovo 500 stranica, kombinacija je povijesnog pastiša, pustolovnog romana, trilera, SF-a i njegovog podžanra distopije, iako ovo početno nabranje ni izbliza ne može dočarati svu maštovitost i talent koje Mitchell posjeduje. Prvu ideju za priču Mitchell je dobio čitajući Calvinov postmodernistički roman "Ako jedne zimske noći neki putnik" u kojem talijanski klasik započinje nekoliko priča i svaku prekida na najnapetijem djelu.

"Kad sam prvi put čitao taj roman, nisam znao što me čeka. Mislio sam da će se vratiti na prekinute priče kasnije i dovršiti ih, i jako sam to želio. Kad sam dovršio roman, bio sam pomalo razočaran, jer Calvino nije završio što je započeo, što je, naravno, poanta čitave knjige. No mali glasić u glavi mi je šapnuo - što bi se dogodilo da je na kraj Calvinove knjige postavljeno zrcalo i da se u drugoj polovici knjige vraća unatrag, do prve priče?"

Ta je ideja progonila Mitchella otkako je imao 18 ili 19 godina i morao je napisati dva romana da bi tek u trećem, "Atlasu", odgovorio sebi, i možda Calvinu (iako je tada bio mrtav već gotovo dvadeset godina...), na to pitanje. Nakon pet priča, od kojih je svaku, kao i njegov literarni uzor, prekinuo na najnapetijem djelu, Mitchell je u šestu, onu koja se zbiva na postapokaliptičnim Havajima, umetnuo zrcalo, dovršio je u jednom komadu i onda nas poveo natrag, na ludu vožnju kroz vrijeme i živote, sve do Adama Ewinga i njegova pacifičkog putovanja.

To nije sve, jer je Mitchell, srećom, ambiciozan pisac kojeg, osim sjajnog stila, krasi i izniman um (kakav drukčiji bi, uostalom, mogao tako sigurno žonglirati sa šest priča?). Svaki od likova u njegovom romanu čita ili na neki drugi način doznaje za život onoga prije njega. Žovijalni skladatelj Frobisher čita dnevničke zapise američkog bilježnika Ewinga i pomalo sumnja u njihovu autentičnost; Luisa Rey magnetski je privučena Frobisherovim sekstetom koji nosi naziv "Atlas oblaka" (!), ali i pismima koje je u mladosti napisao svojem prijatelju Sixsmithu, znanstveniku koji Luisi pomaže u istrazi oko elektrane; Tim Cavendish za Luisinu istragu doznaje iz rukopisa neobjavljenog romana; Sonmi-451 gleda film o Cavendishevom životu; Zachry za stvarnu Sonmi doznaje slučajno pokrenuvši orison, futuristički uređaj za snimanje koji projicira holograme...

Nije to jedina kineska kutija, ili ruska babuška, u koju ćete upasti čitajući Mitchellov roman - glavni junaci dijele i isti madež u obliku kometa, što daje naslutiti da je riječ o jednoj duši koja živi kroz šest inkarnacija; prije spomenuti Frobisherov sekstet napisan je za soliste koji se preklapaju - glasovir, klarinet, čelo, flautu, obou i violinu, svaki s vlastitim jezikom tonaliteta, ljestvice i boje. "U prvom setu svaki solo prekida onaj koji slijedi", piše Frobisher prijatelju Sixsmithu, "u drugom, svaki se prekinuti nastavlja, redom. Je li to revolucija ili dosjetka? To neću znati dok ne završim, a onda će već biti prekasno..."

Ima još. Mitchell je inspiraciju za likove Frobishera i Vyvyana Ayrsa našao u odnosu Erica Fenbyja i Fredericka Deliusa - prvi je drugome neko vrijeme bio glazbeni daktilograf. Roman "Atlas oblaka" ime je pak dobio prema glazbenom djelu japanskog skladatelja Toshija Ichibanagija, inače prvog supruga Yoko Ono. Zgodna dosjetka ako se zna da je Mitchell svoj

drugi roman, "number9dream", nazvaio prema istoimenoj pjesmi Yokoinog mnogo poznatijeg supruga, Johna Lennona, a koja je prvi put objavljena na njegovom petom albumu "Walls and Bridges" (1974).

"Atlas oblaka" je i roman ideje, ali vješto izveden roman ideje, koji za razliku od sličnih ne žrtvuje svoje junake ili čitljivost u korist teme koja okupira autora. Koja je Mitchellova tema u "Atlasu oblaka"? Kako bi on rekao u jednom intervjuu, tema je nesputana grabežljivost; kako pojedinac vreba pojedinca, grupa grupu, nacija naciju... "Oblak se odnosi na vječno promjenjivu manifestaciju atlasa, koji je fiksirana ljudska priroda...", dodao je. Manje, a zapravo možda i više filozofski, "Atlas" govori o plemenitom divljaku (vraćamo se na roman ideje...), filozofskom konceptu po kojem je ljudskoj vrsti prirodno usađena dobrot, ali je ona iskvarena razvojem kulture, ali se može čitati i uže - u formi idealiziranog i idealističkog outsajdera koji se bori protiv darvinijanske civilizacije i kasnije korpokracije, ili doslovnije - jer roman i počinje i završava opisom kulture divljaka koje pokušavaju porobiti napredniji i(li) dekadentniji, u svakom slučaju mnogo manje civilizirani od navodno divljih...

"...jednog će lijepog dana svijet nesputane grabežljivosti sam sebe proždrijeti. Da, vrag će odnositi one na dnu, sve dok i oni na vrhu ne budu istovremeno i na dnu. Kod pojedinca, sebičnost dušu čini ružnom, kod ljudske vrste, sebičnost donosi izumiranje. Je li nam ta entropija prirodna? Ako vjerujemo kako ljudski rod može prevladati borbu na život i smrt, ako vjerujemo kako ovaj svijet razne rase i vjere mogu miroljubivo dijeliti kako što siročići dijele svoje stablo kukui oraha, ako vjerujemo kako naše vođe moraju biti pravične, nasilje obuzdano, moć podložna odgovornosti a bogatstva Zemlje i oceana ravnomjerno raspodijeljena, takav će svijet onda i nastati. No, ne zavaravam se. Od svih je svjetova najteže ostvariti baš takav", piše na jednome mjestu Mitchell.

Očito, uopće nije lako opisati o čemu točno sve govori Mitchellov "Atlas oblaka". Ali, neka vas to ne obeshrabri jer ovo je jako, jako pametno i slojevito djelo koje, rekla bih, zapravo govori o svim onim nevidljivim silama koje nas stvarno rasturaju - vremenu, gravitaciji, ljubavi i struji, kako domišljato zamjećuje jedan sasvim sporedan lik ove eruditske pripovijesti, a, po meni, najbolje utjelovljuje replikantica Sonmi-451 u svojoj herojskoj i, usudit ću se reći, genijalno zamišljenoj i ispriповijedanoj epizodi u romanu.

Ako kojim slučajem volite britansku pjesnikinju i spisateljicu A. S. Byatt (na hrvatski joj je, također u izdanju nakladničke kuće Vuković & Runjić, preveden roman nagrađen Bookerovom nagradom, "Zaposjedanje"), onda će vam njezina preporuka za čitanje

Mitchellovih romana itekako značiti, jer u pitanju je ista složenost pisanja, ista ambicioznost i talent. Ako ne znate za nju (saznajte!), bit će dovoljno i sljedeće.

Kad je David Mitchell imao deset godina čitao je djela Ursule K. le Guin i Isaaca Asimova i gorio od žudnje da i on, nekim budućim čitateljima, učini ono što su ovi pisci učinili njemu - transportira ih u sasvim drugi svijet, prebaci preko granica realnosti, natjera da zatitraju iznutra od one pohlepne čitateljske vatre. Trebalo mu je dosta godina da se odmakne od par napisanih stranica i jalovih zamišljanja naslovnice svoje prve knjige; morao je preseliti čak u Japan, za Japankom Keikom u koju se zaljubio i s kojom je još u braku, da bi konačno rodio svoj prvi roman "Ghostwritten" (koji je A. S. Byatt proglasila jednim od najboljih prvih romana koje je u životu pročitala).

Uglavnom... uspjelo mu je. Dok čitate "Atlas oblaka" osjećate tu neutaživu, grabežljivu čitateljsku glad, a ako se imalo zanosite idejom o pisanju, i tu žudnju da nekome učinite točno ono što je David Mitchell učinio vama.

Atlas oblaka (Cloud Atlas)

Lijep je i (na žalost) prerijedak osjećaj dočekati paljenje svjetala u kino dvorani prilikom vrtnje odjavne špice i shvatiti da si tek te sekunde zapravo – izdahnuo. Zrak koji sam uvukla u pluća prilikom prvog kadra *Atlasa oblaka* držala sam puna tri sata (a kako bi ova idilično-poetična metafora bila svrsishodna, praviti ću se da nakon sat i pol nije nastupila petnaestminutna pauza koju sam djelomice provela ljuteći se na sebe što prije odlaska u kino nisam provjerila...ima li film pauzu), a kada sam napokon došla k sebi i nevoljko prihvatila činjenicu da me se mimo moje volje katapultiralo u "ovu ovdje" stvarnost, pomislila sam kako bih komotno mogla ostati sjediti još barem isto toliko, osjećajući pritom jedan fini duboki mir koji mome mozgu nije dozvoljavao da grozničavo počne slagati nataložene dojmove nastale uranjanjem u netom viđenu i proživljenu mozaičnu priču. Taj je mir bio znak kako je odgledani film pružio toliku puninu da nisam osjetila poriv rastavljati ga na proste faktore kako bih od toga jezično iskonstruirala kakav mini-osvrt koji bi mi služio kao argumentacija toga „zašto film valja“. Jedino što sam u tom trenutku mogla jest poprilično neinteligentno izustiti: "I tak'..." te pričekati trenutak u kojem ću se osjećati dovoljno suvislo da disperzivnim komadićima misli i emocija dam kakvu-takvu formu – baš kao što su tvorci *Cloud Atlasa* šest raštrkanih segmenata uspjeli uobličiti u smislenu cjelinu.

Temeljen na romanu britanskoga pisca Davida Mitchella, *Cloud Atlas* ambiciozan je projekt u režiji brata i sestre Wachowski (*Matrix* trilogija) te Toma Tykwera (*Trči Lola trči, Parfem, Princeza i ratnik*) težak 100 milijuna dolara koji je okupio zavidnu glumačku ekipu predvođenu Tomom Hanksom, Halle Berry, Benom Whishawom, Hugom Weavingom, Jimom Broadbentom i drugim zanimljivim facama.

Zašto ambiciozan?

1850. godine Adam Ewing (Jim Sturgess), američki odvjetnik iz San Francisca, zatekne se na zanimljivom putovanju Pacifikom za vrijeme kojega upozna odbjeglog roba. 1936. godine u Škotskoj biseksualni glazbenik Robert Frobisher (Ben Whishaw) piše pisma svom ljubavniku Rufusu Sixsmithu (James D'Arcy) koji je u Engleskoj. 1973. godine u San Franciscu novinarka Luisa Rey (Halle Berry) nabasa na tajnu koja bi je mogla koštati života. 2012. godine u Velikoj Britaniji 65-godišnji izdavač Timothy Cavendish (Jim Broadbent) zapadne u nezgodnu, ali komičnu situaciju uzrokovanu novčanim problemima. 2144. godine u

Koreji konobarica-klon Sonmi-451 (Doona Bae) odupire se postojećem Jednoulju koje vlada i upozna se s konceptom slobodne volje. U post-apokaliptičnoj budućnosti, 106 godina nakon "Pada" (tj. "nuklearnog holokausta"), plemenski čovjek Zachry (Tom Hanks) bori se za opstanak uslijed napada nasilnog plemena Kona, a istovremeno mora ugostiti Meronym, pripadnicu posljednje skupine tehnološki napredne civilizacije.

Dakle, zašto ambiciozan?

Jer kao što opis daje naslutiti, riječ je o šest kompleksnih, vremenski i prostorno udaljenih, ali ipak međusobno povezanih priča s pregrštom detalja, likova, implikacija i nijansi, pri čemu valja naglasiti kako je narativna struktura Mitchellova romana takva da su priče ispričane kronološki, ali samo do pola – da bi nakon prve polovice zadnje priče uslijedile druge polovice svake od njih, samo obrnutim redoslijedom. Nažalost, takav tip naracije nije bio najpogodniji za filmsku adaptaciju, stoga su redatelji filmu dali na dinamici tako što su isprepleli priče, pritom se domišljato igrajući dijalozima, *voice-overima* te dojmljivim vizualnim prijelazima iz jedne u drugu, čime se dodatno naglasila i podebljala međusobna povezanost tih segmenata. Time je gledatelju omogućeno da šest uistinu potpuno različitih i tematski često milijama udaljenih priča doživi kao jedinstvenu i zaokruženu cjelinu bez ijedne sekunde praznog hoda iz koje ništa ne iskače kako bi poremetilo taj fino uspostavljeni i pomno izorkestrirani balans.

Naime, glavna misao vodilja filma bila je pokazivanje sveopće povezanosti svega što postoji, svega što je postojalo i svega što će postojati, no to nije ostvareno ubacivanjem hrpetine nadobudnih filozofskih monologa ili propovijedi o "smislu života" (makar se zna zalomiti pokoja "captain obvious" coelhovska rečenica previše, koja pleše na granici s pretjerivanjem i patetikom te je ponekad prelazi, u većini je slučajeva ipak vješto zaobilazeći), već pametnom upotrebom svih filmskih alatki koje su na raspolaganju, kako bi se svaka od tih šest priča učinila i prikazala – jednako bitnom. Kada bismo ih promatrali u izolaciji, vjerujem da bi se veliki broj ljudi složio da, primjerice, često komične zgode ostarjelog izdavača nikako ne mogu imati istu "težinu" ili pak posljedice "epskih" proporcija, kao što je slučaj s pričom u post-apokaliptičnoj budućnosti. A ipak – baš taj značaj uspijeva imati. Jer ono što su Tykwer te Lana i Andy Wachowski filmskih jezikom uspješno iskomunicirali upravo je spoznaja kako se u ljudskom postojanju sve uvijek iznova ponavlja, čime su svaku od tih priča učinili istinski "epskom" – esencija onog univerzalnog (ljudskog) nit je koja se kroz sve proteže, samo svaki put zauzima drugu formu, baš kao što energija "samo" mijenja način manifestacije, kao što vibracije "samo" mijenjaju frekvenciju. U suštini je i dalje riječ o

konstantnom procesu akcije i reakcije kojem nikad nema kraja. Neovisno o tome na kojem se mjestu i u kojem vremenskom razdoblju nalazili, čeznemo za istim emocionalnim iskustvima, želimo spoznati što za nas znače koncepti ljubavi, bliskosti i slobode, more nas isti strahovi i iste sumnje. Koliko god naizgled evoluirali, kao kolektiv uporno ponavljamo iste obrasce razmišljanja i djelovanja – diskriminacija, nasilje, ugnjetavanje slabijih, pohlepa za moći, konstantna potreba za "imanjem više" kao i pokušaj apsolutne kontrole društva bilo strahom ili uvjetovanjem uvijek će biti prisutni, samo će se mijenjati objekti našeg podčinjavanja i tehnologija koja nam omogućuje da to postignemo. Sve navedeno i više je nego jasno obrađeno u 172 minute vizualne impresivnosti koja žanrovski uspješno spaja triler, dramu, SF i komediju.

Uza sve to valja pripomenuti kako se skoro svi glumci pojavljuju u svih šest priča, skaćući pritom ne samo iz uloge u ulogu te iz jednog vremenskog perioda u drugi, već i iz rase u rasu, iz spola u spol te iz jedne starosne dobi u drugu. Tako Huga Weavinga i Bena Whishawa možemo vidjeti u ulogama žena, Halle Berry u ulozi muškarca (i to Azijata), Korejanku Doonu Bae kao Europljanku, bijelca Jima Sturgessa kao Azijata (i ništa manje zabavno – Hughu Granta kao divljeg ratnika). Stekla sam dojam da je takva raspodjela uloga zbunila neke gledatelje i zaokupljala ih tokom filma u toj mjeri da nisu pratili samu radnju (naime, mnogi su se Ameri žalili da je "film jako neshvatljiv" – stvarno ljudi, samo treba pažljivo gledati, nije to David Lynch), jer su smatrali jako bitnim skužiti "tko je tu sad čija reinkarnacija" (dok glavna premisa počiva na postojanju jedne duše koja se reinkarnira – i to je u filmu jasno naznačeno specifičnim fizičkim detaljem svojstvenom glavnim protagonistima). Makar, priznajem, zabavna preokupacija (koja komotno može dočekati period nakon gledanja, a bome i daljnja gledanja), takvi detalji ipak su, u globalu, manje bitni – gore opisano šaroliko i raznoliko skakanje iz lika u lik, kojim se zapravo ukidaju sve rasne i rodne granice, meni je osobno samo još jedan od izvrsnih i krajnje inovativnih načina prikazivanja naše suštinske neodvojivosti i ukidanja svih ograničavajućih "vanjskih obilježja" koja i jesu najčešći izvor ranije spomenutog nasilja, diskriminacije i ugnjetavanja.

Upravo je ta neka "općeljudska univerzalnost" ono što je predivno i nadahnuto kod *Cloud Atlasa*, a dodatno je pojačana činjenicom da same priče nisu povezane na neke grandiozne načine. Ono što ih spaja zapravo je jeka – motivi iz jedne priče odjekuju u drugoj i služe kao katalizator za daljnje događaje, poticaj likovima ili pak preduvjet za postavku same priče. Riječ je o odjecima koji utječu na načine na koje likovi iz drugih priča razmišljaju, percipiraju svoju stvarnost i, u konačnici, sami sebe unutar svoje stvarnosti – jer

kako *tagline* filma sugerira: *Everything is connected*. Ta je filozofija tako fino a nepretenciozno utkana u film, pridonoseći emocionalnom naboju i dirljivosti te pozivajući gledatelja da čezne za povezivanjem, a ne izolacijom, da promišlja, da osjeća – da živi.

Dakle, zašto ambiciozan?

Zato što želi biti velik. I u tome uspijeva.

Pretenciozni atlas oblačnog sadržaja – recenzija filma *Atlas oblaka*

Kad god se spremam pogledati film koji je snimljen prema knjizi, napadnu me pitanja kao ljute pčele kojima sam taknuo košnicu. *Je li dobro što sam roman preskočio; jesam li se trebao uhvatiti čitanja prije gledanja; hoće li film biti smisleniji ili, bezvezniji; bolji ili lošiji od teksta?* Svako je pitanje gore od pravog žalca pod kožom i ne da mi mira.

Atlas oblaka nisam čitao, oslonio sam se na nekoliko recenzija (Neobična mješavina razasutih priča – recenzija romana *Atlas oblaka*), i sve dok se kino nije zamračilo pitao se jesam li ipak trebao?

David Mitchell me ugodno iznenadio debitantskim romanom *Ghostwritten*. Sjećam se kako me fabula koja omata gotovo cijelu zemaljsku kuglu doslovce usisala, u očaravajuće pitkim stilom napisanu knjigu. Mentalno sam Mitchella zapisao kao pisca koji me zanima, za razliku od razvikanog Garlanda čija me *Plaža* koju sam u isto vrijeme čitao, razočarala. Od drugog romana maštovitog naslova *number9dream* odustao sam nakon pedesetak stranica iz sada već zaboravljenog mi razloga. *Atlas oblaka* se po izlasku 2004. našao na listi čitanja, ali nikako da se pretoči u knjigu u mojim rukama. Moje zanimanje za Mitchella je u međuvremenu izbljedilo. Prevladavajuće je uvjerenje da *Atlas oblaka* koji nije osvojio neku glavnu književnu nagradu za koje je bio nominiran, ali je osvojio one malo manje značajne, teško ekranizirati. Preobrazba umjetničkog djela iz jednog u drugi medij je uvijek moguća, samo je pitanje načina. Ideja često pada u vodu kada se pokušava doslovno preslikati, napraviti po istom receptu kao i knjiga ili bez nužne transformacije koja ne može biti vođena pukim oduševljenjem. Vodimo se kanonom – dobra ekranizacija – *Blade Runner* prema romanu Philipa K. Dicka *Sanjaju li androidi električne ovce*, loša – *V for Vendetta* prema istoimenom stripu Alana Moora. Potonji su radili Wachowski koji uz Tykwera potpisuju i *Atlas oblaka*. Ne baš laskava referenca za brata i sestru W., a za mene upaljena alarmna lampica.

Prve pokretne sličice *Atlasa oblaka* su izgledale lijepo; eh, poput prekrasno dizajniranog atlasa oblaka. Wachowskima je to dobra strana – umiju ušminkati izgled celuloida. No ono što je bilo revolucionarno u *Matrici*, danas može proizvesti i prosječan režiser specijalnih efekata – fala bogu talentiranih indijskih i kineskih dizajnera ima k'o blata.

Ideja da jedan glumac u vremenskom rasponu od petstotinjak godina tumači više likova činila se zanimljivom kao vizualna nadogradnja priče. U pozadini mozga grickala me znatiželja pa sam sebe počeo uvjeravati da bi film mogao biti vrijedan gledanja.

Nažalost, osim par emotivnih trenutaka, nekoliko detalja i ponešto ispeglane scenografije, *Atlas oblaka* je naprasita i konfuzna mješavina jeftine filozofije pretjerano nabrijanih filmaša. Nakon izlaska iz kina došao sam u napast prekrižiti i roman s liste čitanja.

Panorama od šest vremenski razdvojenih priča prikazana je rascjepkano i povezana jeftinim trikovima zapakiranim u neku uzvišenu duhovnost. Ta veza je daleko od suptilne pa će je čak i površan gledatelj vrlo brzo prozrijeti. Rezultat: filmska i pripovjedna magija ispari već nakon dvadesetak minuta filma. Konekcija preko vjekova koja bi trebala biti temeljna okosnica fabule, toliko je simplificirana i banalno prezentirana da interes za likove brzo degradira.

Glumački eksperiment koji, pretpostavljam ne dolazi toliko do izražaja u romanu, na filmu je ispala tek simpatična dosjetka. Snalažljivost glumaca da tumače raznorodne, a opet iste likove u različitim reinkarnacijama je simpatična doskočica, ali karakterne osobine su im gole kosti, lišene misterija, bezukusne i jedino što još nedostaje su strelice i tekst pored ekrana s naškrabanim *ovo je Tom Hanks, kaj ga nismo fora transformirali!* s linkom na facebook stranicu.

Svaka od priča koje se protežu od 19. stoljeća do neke daljnje budućnosti je jedan mali film. TO samo po sebi ne bi bio loš alat za pripovijedanje, no niti jedan dio nema neki osobni pečat iako se lako da razlučiti koji je režiser za što bio odgovoran. Taj nedostatak osobnosti bio bi dobra vijest da cjelina nadmašuje dijelove, no, upravo je suprotno pa izostanak vlastita redateljskog glasa film servirao kao amorfnu, teško probavljivu masu. Premda tijek priče na trenutke fino uplovljava iz jedne u drugu vremensku dionicu, većinom su to previše oštri rezovi. Servirano nam je umjesto prepušteno mašti i propitivanju.

Autori su nepotrebno iz sebe izbacili sve, željeli su dati sve: odgovore na pitanja o svemiru, slobodi, ljubavi; smijeh, tragediju, misteriju. Ubacili su previše sastojaka i proizveli crnu rupu, pretešku masu iz koje ne dobivamo ništa.

Osim transcendentalne teme, ljubitelju sf-a od interesa su tek kronološki gledano dvije zadnje priče. Prva je totalitarna tehno-budućnost u kojoj je na djelu borba za slobodu i identitet. Vizualno atraktivan *rip off* – filma *Soylent Green* (ili romana H. Harrisona *Make Room! Make Room!* po kojem je snimljen). Druga je priča nekakva mračna distopijska daljnja

budućnost koja evocira motive „veličanstvene prošlosti“. Ima tu Wellsa i još nekih sf klasika, ali nemošto skrpanih.

Dojam je da su redatelji knjigu motornom pilom pretvarali u scenarij, čupajući *bit* koja je nasilno izvađena iz konteksta jednostavno usahnula. Pitam se je li ovakvo očerupano filmsko ruho skrojeno zbog nemogućnosti (nemaštovitosti, nesposobnosti?) režisera da pretoči fino tkanje teksta u film, ili dubine nema ni u romanu (znao sam da trebam pročitati knjigu prije gledanja!)?

Film koji je trebao biti spiritualno putovanje ispao je Pretenciozno (za nagradu s velikim p) natezanje bazirano na jeftinoj filozofiji; pomodno interpretiranje velikih misli u želji da se promijeni svijest gledatelja ili laički rečeno, monotona propovijed površnog sadržaja.

g) Recenzija filma *Atlas oblaka* na internetskim stranicama Gradske knjižnice Rijeka (T. Crnko)

Atlas oblaka - samodostatan proizvod koji se može gledati radi svoje ljepote

Osim izvrsne fabule, roman i film plivaju u ideji i kritici. Svaki lik i svaka priča otvaraju tematsku okosnicu dostojnu široke filozofske rasprave i opservacije, od zabranjene homoseksualne ljubavi skladatelja *Cloud Atlas Sexteta*, po kojem roman i film dobivaju ime, do revolucije koja se neminovno rađa u bolesnom, hiper-kapitalističkom konzumerističkom svijetu.

Novi uradak Lane i Andyja Wachowskog te Toma Tykwera odličan je trosatni spektakl sa slatkim obećanjem punih kino dvorana. Ipak, barem u Rijeci, film rođen iz nagrađivanog romana Davida Mitchella nije polučio očekivanu navalu gledatelja. Razlozi zbog kojih je to tako te zbog kojih je i sama kritika podijeljena vjerojatno leže u samoj prirodi filma, njegovoj kompleksnosti, dinamičnosti, filozofsko-kritičkoj tematici ili fabuli prezapetljanoj da bi je se moglo pratiti. Kako se čini, film koji od gledatelja potražuje nešto veći angažman od opuštenog, neopterećujućeg uživanja u glumi i fabuli izvlači deblji kraj. Šteta.

Poput romana, i film prati šest fabula, znatno više živopisnih likova, mnoštvo lokacija i imponozantan vremenski raspon radnje. Glumci su razbacani u prostoru i vremenu, utjelovljuju različite likove, predstavljajući inkarnacije, premještajući se iz jednog karakternog seta u drugi, povezujući ih izvrsno, te ih mijenjajući kako bi se uklopili u osnovnu ideju fabule. Od pravnik koji se nalazi u gotovo po život opasnom pothvatu devetnaestostoljetne plovidbe do postapokaliptične replikantice s greškom u proizvodnji, autori pokazuju ideju međupovezanosti, ideju svojevrsnog karmičkog djelovanja, utjecaja na prošlost, sadašnjost, budućnost. Svaki čin utječe na sudbinu u budućnosti, svaki se lik gradi, mijenja, od ubojice do heroja, od činova mržnje i pohlepe do činova ljubavi. Glumci su upleteni u tu igru metamorfoze, njihov je zadatak težak, redatelj režu priče, stvaraju mozaik, vrijeme je zgužvano, preklapa se onda, sada, kasnije; inkarnacije se prilagođavaju vremenu i prostoru. Dinamika i brzina kojom se priče izmjenjuju ponešto otežavaju praćenje.

Redatelji nabijaju svoj ritam, dok je autor u romanu stvorio disciplinu. Priče su zaokružene, nešto pomnije prate lik i njegovu priču. Stilski, roman je izvrstan projekt, osim različitih likova, ocrtava različito vrijeme, različit jezik, različite karaktere. Priče junaka međusobno su isprepletene, jedan junak čita pisma drugoga, priča je jednog junaka roman, dok je drugoga film, sudbina jednog junaka postaje mitološka priča postapokaliptične zemlje, neki su junaci pretvoreni u bogove, drugi postaju pripadnici plemena i slično. Ono što film izvrsno gradi scenom, kostimima, načinom glume, metamorfozom glumaca, roman predstavlja različitim stilom pisanja, od iskrivljenog jezika pripadnika plemena nakon propasti civilizacije do starinskog jezika pustolova iz 19. stoljeća. Dok u filmu reinkarnacije i povezanost bivaju očite, uslijed istih glumaca ili ponavljajućih motiva poput madeža i u obliku kometa, u samom romanu povezanost ostavlja veću slobodu interpretacije. Kako bilo, osnovna ideja, rečenica koju replikantica ponavlja vodi fabulu. Naš život nije samo naš. Djela dobrote i zločina rađaju našu budućnost.

Osim izvrsne fabule, roman i film plivaju u ideji i kritici. Svaki lik i svaka priča otvaraju tematsku okosnicu dostojnu široke filozofske rasprave i opservacije, od zabranjene homoseksualne ljubavi skladatelja *Cloud Atlas Sexteta*, po kojem roman i film dobivaju ime, do revolucije koja se neminovno rađa u bolesnom, hiper-kapitalističkom konzumerističkom svijetu, do regresa i pada civilizacije lažno nazvane progresom čovječanstva. Iako za detaljnu raspravu o svakome ovdje nema mjesta, osvrnut ću se dijelom na nekoliko tema. Film neke od njih samo dotiče, roman je u tom dijelu zadatka angažiraniji, pomniji, detaljniji, kritičniji. Kritika društvenog stanja već je odavno još jedan od proizvoda i načina zarade, ali izrazito je važno da postoji. Iako naizgled paradoksalno, kritizirati sustav kroz sam sustav, kroz ekran, kroz zaradu kao nusprodukt jedna je od taktika. Pitanje je koliko će ju prihvatiti gledatelji. Jedna od najvažnijih ideja, koju izriče jedan od likova i koja se pojavljuje u svim pričama, mogla bi se primijeniti na svjetsku situaciju, na naše danas koje će utjecati na sutra, kao što je ono jučer utjecalo na ovo danas. Ideja je da su granice i navike pravila, proizvoljno postavljena, i u trenutku kada ih se tako pojmi, savršeno su promjenjiva. Granice, navike, pravila, obrasci, podjele, sve je toliko transgresivno, toliko otvoreno prevazilaženju, da gotovo boli što je toliko ignorirano. Ignoriranje vodi u propast civilizacije. Prihvatanje stvari koje su toliko radikalno pogrešne i bolesne kao normalnih, kao u kafkijanskom svijetu *Procesa* i *Preobrazbe*, vodi do neminovnog nazadovanja čovječanstva. Mnogi likovi pokazuju kako je to djelovati suprotno od očekivanog.

Pravnik s početka filma, lik navikao na bogom dani poredak u rasnoj gradaciji, postaje abolicionist kada mu čin samooslobođenog roba spašava život. Njegova hrabrost da se odupre normi, da preispita nametnuti kolonijalistički poredak, izmišljenu podjelu na Zapad i Druge, čin je hrabrosti koji će uz mnoge druge takve pojedince voditi osuđivanju rasizma i ukidanju ropstva. Djelovanje Sonmi, replikantice iz hiper-kapitalističkog, militarističkog i totalitarističkog sustava pokazuje kako u određenim trenucima revolucija postaje povijesna nužnost. Njezina priča nastaje u vrijeme kolapsa civilizacije, kada je važna samo zarada, kada je čovjek ništa ako nije čistokrvan, kada ne postoji ništa drugo osim profita i strahovlade.

Tijela onih koji služe prilagođavaju se najisplativijim oblicima robovanja. Za takva tijela ne postoji ništa osim služenja, dok za druga ne postoji ništa osim konzumiranja. Užas takvog poretka eskalira u lažima sistema, gdje za konstantni rad i svakodnevno bezumno robovanje i djelovanje po katekizmima, umjesto obećanog raja, stoji smrt poput one u životinjskim klaonicama, smrt koja će od tijela robova činiti tijela novih jer je tako najisplativije. Gledajući Sonminu priču, neuspjeh revolucije koji vodi u pad civilizacije zove na preispitivanje korelacija. Gdje u svemu tome stojimo mi danas i kamo idemo? Redatelji i autor pokazuju sudbinu ponavljanja istih pogrešaka, sudbinu neminovnog bezumnog progresa. Priča o napretku zaokružuje se većinom u knjizi, no dijelom i u filmu. Napredak je zeznuta stvar: ponekad se može činiti da idemo naprijed, želeći više, no možda zapravo samo jurcemo nazad.

Ako se i zanemare ideje koje se provlače kroz film te izignorira poruka koja mnoge možda i živcira, film ostaje samodostatan proizvod koji se može gledati radi svoje ljepote, vještine glume i dobre priče. Jednako tako, i roman, lišen osuđivanja zbog pretencioznosti, moraliziranja ili pretjerivanja, može poslužiti kao izvrsna knjiga majstorskog stila i kvalitetnih likova.

Uzevši u obzir sve što i film i knjiga nude ispod površine, riječ je o prvoklasnoj gurmanskoj recepturi za mozak, za sve one koji su gladni kritike, ideja i razmišljanja.

Film "Atlas oblaka" poručuje: sve je na svijetu povezano!

Kroz šest priča izmjenjuju se isti glumci u različitim likovima. Svaki dio odvija se u drugom vremenu, a zajedno nose poruku - sve je povezano.

Neobičan roman Davida Mitchella "Atlas oceana" platforma je za radnju neobičnog istoimenog filma, koji režiraju tri sasvim neobična redatelja. Brat i sestra Andy i Lana Wachowski udružili su se s Tomom Tykwerom u režiji šest paralelnih priča koji prenose glavnu poruku filma: Sve je na svijetu povezano!

Mijenjali rasu i spol

Impresivna glumačka ekipa među kojima su se našli Tom Hanks, Hugh Grant, Jim Sturgess, Susan Sarandon i druge američke i britanske zvijezde morali su se uhvatiti u koštac s teškim zadatkom – svatko je morao odigrati nekoliko paralelnih uloga. Pritom su mijenjali godine, rasu, pa čak i spol. Oskarovka Halle Berry tako je jedan dan glumila Židovku koja živi u 30-im godinama prošlog stoljeća, već drugi dan transformirala se u staricu iz havajskog plemena, a zatim je glumila i ekologa koji se u 70-ima bori za okoliš. Redatelji su glumcima savjetovali da uloge ne gledaju kao odvojene, nego da zamisle da je među njima neka genetička povezanost i tako će ih lakše odigrati. Šest priča odvija se u različitim vremenskim razdobljima. Tu je dnevnik putovanja Pacifikom iz 1849. godine; pisma skladatelja njegovu ljubavniku; triler o ubojstvu u nuklearnom postrojenju; farsa o izdavaču u domu za nemoćne; divlji klon u futurističkoj Koreji i priča o plemenu koje nastanjuje postapokaliptične Havaje, daleko u budućnosti.

Pozitivna kritika

Film je sniman na dva odvojena seta koja su činile dvije ekipe. Jednu je predvodio redatelj "Matrixa" Tom Tykwer, a drugi brat i sestra Wachowski proslavljeni filmom "Trči, Lola, trči". Svaku ekipu sačinjavali su drugi ljudi i nisu imali ništa jedni s drugima. Na kraju su se redatelji sjedinili u montaži i šest priča povezali u nezaboravan spektakl. Kritika je film

dočekala s pozitivnim komentarima. Svi su se složili da šest priča može funkcionirati zasebno kao individualno filmsko ostvarenje. Jedino je posljednja priča smještena u 2321. Godinu lošije primljena kod publike. I u Mitchellovoj knjizi ta je priča pomalo nerazumljiva, pa ne čudi da je i ekranizacija ‘zakazala’. Film je u kinima od četvrtka, traje dva sata i 40 minuta, ali prikazuje se s pauzom.

12. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI (na hrvatskom jeziku)

Ovaj rad bavi se komparacijom, analizom i interpretacijom knjige i filma *Atlas oblaka*. Roman je djelo britanskoga autora Davida Mitchella, izdan 2004. godine, dok je filmska adaptacija djelo čak troje redatelja, braće Lane (Larrya) i Andya (Lily) Wachowski te Toma Tykwera, izašlo 2012. godine.

Na početku rada osvrnuli smo se na kritiku, kako umjetničku, ali isto tako i strogo književnu, odnosno filmsku te generalno književni i filmski diskurs jer treba znati koje pojmove koristimo, kako u jednoj, tako i u drugoj umjetnosti. Nakon toga, u glavnome dijelu rada, bavili smo se knjigom *Atlas oblaka*, naveli nekoliko primjera kritike knjige, ali i kratku biografiju samoga pisca. Potom smo se posvetili filmu uz nešto više primjera filmske kritike te dvije kratke biografije i opusa redatelja. Na koncu je dana iscrpna analiza i komparacija knjige i filma te svih njihovih sličnosti i razlika, kao i vlastiti osvrt te kratak zaključak.

Ključne riječi: *Atlas oblaka*, David Mitchell, braća Wachowski, Tom Tykwer, umjetnička kritika, književni diskurs, filmski diskurs, knjiga, film, komparacija, analiza, interpretacija

13. NASLOV I KLJUČNE RIJEČI (na engleskom jeziku)

Comparison of the novel and the movie *Cloud Atlas*

Ključne riječi: *Cloud Atlas*, David Mitchell, The Wachowski brothers, Tom Tykwer, art criticism, literary discourse, movie discourse, book, movie, comparison, analysis, interpretation